

The cover of the journal 'YAKIN MİMARLIK DERGİSİ' (Journal of Near Architecture) features a photograph of a tall, weathered stone column with a spherical finial on the left. In the background, a large, light-colored building with a tiled roof and a balcony with a white lattice railing is visible. A street lamp with a white globe stands in the foreground. The sky is clear and blue. A red banner at the top contains the journal's title in white text.

YAKIN MİMARLIK DERGİSİ

JOURNAL OF NEAR ARCHITECTURE

Cilt:4 Sayı:1
Volume:4 Issue:1

Ekim 2020 - October 2020
Cilt 4 Sayı 1 - Volume 4 Issue 1
ISSN: 2547- 8729 (ONLINE)

Editör - Editor

Assoc. Prof. Dr. Zihni Turkan

Yardımcı Editör - Assistant Editor

Assoc. Prof. Dr. Buket Asilsoy

Editörler Danışma Kurulu (Editorial Advisory Board)

Prof. Dr. Derya Oktay, Ondokuz Mayıs University, Turkey
Prof. Dr. Erdal Aksugür, Bahçeşehir University, Turkey
Prof. Dr. Fatih Rıfki, Montana State University, U.S.A
Prof. Harun Özer, Near East University, Cyprus
Prof. Dr. İlkay Maşat Özdemir, Karadeniz Technical University, Turkey
Prof. Dr. Mehmet Harun Batırbaygil, İstanbul Gelişim University, Turkey
Prof. Dr. Mehmet Tunçel, Ankara University, Turkey
Prof. Dr. Mesut Birol Özdeniz, European University of Lefke, Cyprus
Prof. Dr. Hıfsiye Pulhan Eastern Mediterranean University, Cyprus
Prof. Dr. Nezir Ayıran, Cyprus International University, Cyprus
Prof. Dr. Nuran Kara Pilehvarian, Yıldız Technical University, Turkey
Prof. Dr. Özge Özden Fuller, Near East University, Cyprus
Prof. Dr. Salih Gücel, Near East University, Cyprus
Prof. Dr. Sevinç Kurt, Cyprus International University, Cyprus
Prof. Dr. Sonay Çevik, Karadeniz Technical University, Turkey
Prof. Dr. Şengül Öymen Gür, Beykent University, Turkey
Prof. Dr. Türköz Kolozali, University of Kyrenia, Cyprus
Assoc. Prof. Dr. Cemil Atakara, Cyprus International University, Cyprus
Assoc. Prof. Dr. Erkan Aydın, Karadeniz Technical University, Turkey
Assoc. Prof. Dr. Hakan Sağlam, Ondokuz Mayıs University, Turkey
Assoc. Prof. Dr. İnanç Işıl Yıldırım, Beykent University, Turkey
Assoc. Prof. Dr. Müjde Altın, Dokuz Eylül University, Turkey
Assoc. Prof. Dr. Nevter Zafer Cömert, Eastern Mediterranean University, Cyprus
Assoc. Prof. Dr. Rabia Köse Doğan, Selçuk University, Turkey

İletişim (Contact)

Assoc. Prof. Dr. Zihni Turkan
YAKIN MİMARLIK DERGİSİ Editörü
Y.D.Ü. Mimarlık Fakültesi,
Lefkoşa/Kıbrıs

Editor of JOURNAL of NEAR ARCHITECTURE
N.E.U. Faculty of Architecture,
Nicosia/Cyprus
e-mail: zihni.turkan@neu.edu.tr - zturkan@analiz.net
tel: +90 392 2236464 (281-332)

ÖNEMLİ: Dergide yayınlanan görüşler ve sorumluluk, yazarlara aittir. Yayınlanan makalelerde yer alan tüm içerik, kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

IMPORTANT: All written in articles are under responsibilities of the authors. The published contents in the articles cannot be used without cited.

EDİTÖRDEN

Değerli Okurlar,

Dergimizin üç yaşını doldurup dördüncü yayın yılına geçtiği bu sayımızla, yine sizlerle birlikte olmaktan mutluyuz. Bu vesile ile üniversitemizin her aşamasında olduğu gibi dergimiz için de fikir babası olan değerli Kurucu Rektörümüz Sn. Dr. Suat İ. Günsel'e teşekkürlerimizi sunuyoruz. 2020 yılının başından bu yana dünyamızı etkisi altına alan ve halen güçlü etkisini sürdüren küresel salgın, yaşamımızın her safhasında olduğu gibi akademik çalışmalarımıza da farklılıklar getirmektedir. Dijital iletişimin önem kazandığı bu dönemde, tüm bilimsel çalışmalar da çevirimci yöntemlerle uluslararası bilgi iletişiminin sürdürülebilirliğini sağlamıştır. Ancak yüksek öğretimdeki yeni eğitim modeli, eğiticiler için daha çok zaman gerektirmiş; bilimsel çalışmalara ayrılan zaman daralmıştır. Salgının yaşamımıza getirdiği zorunlu değişiklikler, mekân tasarımlarında da farklı bir bakış açısını gündeme getirmiş ve her konuda doğallığın ağırlıklı kriterlerini içeren tasarımlar, mimarlar tarafından tartışmaya açılmıştır.

Bu yıl 5 Ekim 2020 tarihli Dünya Mimarlık Günü'nün teması, dünyanın birçok yerinde, temiz hava ve sudan yoksun, güvenli bir çevreye sahip olmayan yerleşimlerde yaşam süren insanlara atfen; "Daha İyi Bir Kentsel Geleceğe Doğru" olmuştur.

Biz de dergimizin bu sayısını, Dünya Mimarlık Günü nedeniyle, Kıbrıs'ın ilk Türk mimarı, üstadımız merhum Ahmet Vural Behaeddin'e atf ediyor, katkısı olan herkese teşekkürlerimizi iletiyoruz. Nitelikli araştırmalarınızla gerçekleşecek yeni sayılarımızda buluşmak üzere sağlık, başarı ve mutluluk dileriz. Esen kalın.

Saygılarımla

Doç.Dr. Zihni Turkan

Editör

EDITOR'S MESSAGE

Dear Readers,

We are happy to be with you again with this issue, when our journal has turned three years old and has started its fourth year of publication. On this occasion, we thank to our esteemed Founding Rector, Mr. Dr. Suat İ. Günsel. The global epidemic, which has affected our world since the beginning of 2020 and still has a strong impact, made differences in our academic studies as in every phase of our lives. In this period when digital communication gained importance, all scientific studies also ensured the sustainability of international information communication with online methods. However, the new education model in higher education required more time for educators; the time devoted to scientific studies has narrowed. The obligatory changes brought by the epidemic to our lives have brought a different perspective in space designs, and the designs that contain the predominant criteria of naturalness in every subject have been opened to discussion by architects. The theme of this year's World Architecture Day on October 5, 2020, with reference to the people living in settlements lacking clean air and water and without a safe environment in many parts of the world; It has been "Towards A Better Urban Future". We attribute this issue of our journal to the late Ahmet Vural Behaeddin, the first Turkish architect of Cyprus, for the World Architecture Day, and thank everyone who contributed. We wish you a health, success and happiness to meet in our new issues that will be realized with your qualified research.

Yours Sincerely,

Assoc. Prof.Dr.ZihniTurkan

Editor

İÇİNDEKİLER

Ekim 2020, Cilt 4 Sayı 1

Sevakın Adası'nın Tarihi ve Mimarisi

Ahmet Cemal DAĞ, Nuran Kara PİLEHVARIAN.....1

Lefkoşa Suriçi Tarihi Dokusu Kentsel Peyzajında Bir Yeşil Alan: “Yiğitler Burcu Parkı”

Esra KÖKSALDI, Zihni TURKAN23

Kent Mobilyası Üzerine Bir Değerlendirme: Yakın Doğu Üniversitesi Kampüsü

Ozan KARACA, Mine K. BOLKANER, Selda İNANÇOĞLU, Buket ASILSOY.....34

TABLE of CONTENTS
October 2020, Volume 4 Issue 1

Suakin Island's History and Architecture

Ahmet Cemal DAĞ, Nuran Kara PİLEHVARİAN..... 1

**A Green Space in the Nicosia Walled City Historical Texture Urban Landscape:
“Yiğitler Bastion Park”**

Esra KÖKSALDI, Zihni TURKAN23

An Evaluation on Urban Furniture: Near East University Campus

Ozan KARACA, Mine K. BOLKANER, Selda İNANÇOĞLU, Buket ASİLSOY.....34

Sevakin Adası'nın Tarihi ve Mimarisi*

Ahmet Cemal Dağ
Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
<https://orcid.org/0000-0001-8170-0946>
ahmetcemaldag@gmail.com

Prof. Dr. Nuran Kara Pilehvarian
Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi
<https://orcid.org/0000-0002-0021-2076>
pvarian@gmail.com

Özet

Sudan'ın doğusunda, Kızıldeniz'in batı kıyılarında yer alan Sevakin Adası doğal coğrafi yapısı sayesinde güvenli bir liman kenti olma özelliğini korumuş ve stratejik konumu sebebiyle tarih boyunca yoğun bir şekilde yerleşim alanı olarak kullanılmıştır. Özellikle Osmanlı Devleti'nin bölgeye gelişinden sonra zenginleşen mercan kayalarından oluşturulmuş mimari doku, adanın kuzeyine Port Sudan liman kentinin kurulmasıyla terk edilmiş ve ada 20.yy.ın ikinci yarısından itibaren harabe haline gelmiştir. Günümüzde yerleşim bulunmayan ve harabe halinde olan Sevakin Adası, TİKA tarafından restore edilmektedir. Hakkında yeterince Türkçe kaynağın bulunmadığı ada tarihi ve mimarisini incelemeyi amaçlayan bu çalışma, İngilizlerin işgaliyle beraber adanın geçirdiği dönüşümü, mimari dokusunu ve önemli yapılarını incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Kızıldeniz, Sevakin Adası Mimarisi, Liman, Muşarabiye.

Suakin Island's History and Architecture

Abstract

Suakin Island located in East of Sudan on West coast of the Red Sea, is safe harbour city cause of its natural geographical structure and it has been used extensively throughout the history due to its strategic location. The architectural texture created from the coral rocks enriched specially after the arrival of the Ottomans in the region. Suakin was abandoned with establishment of Port Sudan, port city located North of the Suakin, and it has been ruined since these second half of 20th century. The island, which is not inhabited and in ruins today, is being restored by TİKA. This study aims to examine history and architecture of the island about which there is not enough Turkish sources. It also focuses on important buildings on the island, architectural texture and transformation after British occupation.

Keywords: Red Sea, Architecture of Suakin Island, Port, Mashrabiya.

* Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Mimarlık Tarihi ve Kuramı lisansüstü programında hazırlanan "Tarih İçinde Sevakin" başlıklı tez çalışması bu makalenin temelini oluşturmaktadır.

1. Giriş

Adaya ilişkin mevcut literatürde, dönemlendirme ve bir takım saptamalarda yanlışlar mevcuttur. İngiliz kaynaklarında ve çalışmalarında 17. ve 18. yy.larda adanın Osmanlı yönetimi altındayken bakımsızlığa terkedildiği; 19. yüzyıla beraber Mısır dönemi olarak adlandırılan dönemde ve İngiliz-Mısır ortak yönetimi devrinde tekrar refaha kavuştuğu geçmektedir. Ancak Mısır dönemi olarak adlandırılan dönemin Osmanlı idaresi altındaki hidivlik yönetimi olduğu, sonrasında adanın İngilizler tarafından işgal edildiği unutulmamalıdır. Çalışma bu yanlışları kaynaklar ve arşiv belgelerinden faydalanarak düzeltmek, yeteri kadar Türkçe kaynağın bulunmadığı ada tarihi ve mimarisi hakkında literatüre katkı sağlamak ve Sevakin Adası'nın günümüzde bir kültür mirası olarak dönemine ve bölgeye özgü önemli yapım teknolojisini de yansıtan mimarisiyle geleceğe aktarılmasına yardımcı olmak amacıyla hazırlanmıştır.

Sevakin Adası'nın tarihi hakkında Cengiz Orhonlu'nun "Habeş Eyaleti"¹ adlı eseri Türkçe kaynakların başında gelmektedir. TİKA'nın Afrika Araştırmacıları Derneği (AFAM) ile hazırlayıp derlediği Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi kaynakları (COA) ada ticareti, idaresi ve askeri gelişmeler hakkında önemli bilgileri içeren mühimmeler, Mısır iradeleri ve 1850 yılından sonraki telgraflardan oluşmaktadır. Bu belgeler askeri, gümrük-ticaret, maliye, yapı-inşa-tamir, ziraat-üretim-maden ve idare-yönetim gibi başlıklar altında tasnif edilmiştir.

Sevakin'in mimarisi hakkında Jean-Pierre Greenlaw'ın "The Coral Buildings of Suakin"² adlı 1976 yılında basılan çalışması 1950'li yıllarda Sudan hükümeti, Hartum Üniversitesi ve İngilizlerin topladıkları veriler ve fotoğrafların yardımıyla hazırlanmıştır. Yazar eserde ada tarihini kısaca ele almakta; adadaki yapıların kısa tarihçelerine, plan, kesit ve görüşlerine, özellikle konutların detaylı çizim ve planlarına; bezemelerin, muşarabiyelerin detayları ve yapım tekniklerine kendi el çizimiyle yer vermektedir. Bu makalede geçen yapıların planları ve çizimleri de bu eserde yer alan çizimlerden derlenerek hazırlanmıştır. Ayrıca 1972 tarihinde Eric Hansen'in "Preservation of Suakin: October-November 1972"³ başlığıyla yayınlanan Unesco raporu Sevakin'in 19.-20.yy.lardaki yerleşim, yapı tarihi ve yapım teknikleri hakkında bilgiler vermektedir.

2. Sevakin Adası'nın Coğrafi Özellikleri

Hartum başkentli Sudan Cumhuriyeti'nin doğu kıyısında, 19°06'41.1" kuzey enlemi ve 37°20'13.6" doğu boylamında bulunan Sevakin, terkedildiği yıllara kadar bölgenin önemli ticaret merkezlerinden biri olma özelliğini korumuş bir liman şehridir. 700 m uzunluğunda 500 m genişliğindeki küçük adaya Kızıldeniz üzerinden 3 km uzunluğunda dar bir haliçten geçilerek ulaşılmaktadır. Bu korunaklı yapısının yanında ada, zengin mercan resiflerine sahiptir (Şekil 1).

¹Orhonlu, C. (1974). Habeş Eyaleti: Osmanlı İmparatorluğu'nun Güney Siyaseti. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.

²Greenlaw, J. P. (1976). The coral buildings of Suakin.

³Hansen, E. (1973). Preservation of Suakin: October-November 1972. Unesco.

Şekil 1: Sevakin Adası'nın konumu, url[1]

Sevakin yazın oldukça sıcak ve nemli olmakla birlikte kış aylarında ılık bir havaya sahiptir. Ortalama 30-32 °C olan hava sıcaklığı özellikle yaz aylarında 40-42 °C'ye kadar yükselmekte, kışın ise 20 °C'nin altına düşmemektedir. Oldukça sınırlı olan bitki örtüsü genellikle şemsiye diken ağaçları, çalılar (tundab) ve seyrek otlardan oluşmaktadır. Sudan'ın Nil kıyılarındaki verimli topraklarının aksine Sevakin ve çevresi oldukça kurak bir toprağa sahiptir.

2. Sevakin Adası'nın Tarihçesi

Sevakin isminin; ikamet, iskân edilen yer manasına gelen Arapça "seken" (سكن), diğer bir görüşe göre ise pazar, çarşı manasına gelen "sûk" (سوق) kelimesinden geldiği düşünülmektedir (Bloss, 1936: 272). Hofheinz bölgedeki tüccarların bilgilerine dayanarak gelen Grek ve Roma kökenli adlandırmalara güvenmezken (s.88); Grohmann, Plinius'taki Succhae şehrinin Sevakin olduğunu iddia eder ancak herhangi bir kaynak belirtmez (s.523). Sevakin ismi ilk olarak El-Hamdanî'nin 10.yy.da kaleme aldığı eserde(Sıfat I, 40, 133; Jawaharatayn 24.)antik bir kasaba olarak geçmektedir (Hansen, 1973: 374). Greenlaw, adanın isminin ilk defa 10.yy.da bölgedeki Hıristiyan krallığa İslam'ı tanıtmaya gelen Türk elçiler tarafından kullanıldığını aktarır (s. 13). Arapların bölgeye gelmesinden önce adanın isimlendirilmesi hakkında bir kayıt bulunmamasına rağmen bu konuda birçok rivayet mevcuttur.Bir rivayete göre, Habeş Kralı Mısır'a 7 genç kız yollar. Yolları üstündeki Sevakin'de bir gece geçiren kabile bir kaç ay sonra Mısır'a varır ancak bir süre sonra kızların hamile olduğu anlaşılır. Bu işin sorumlularının adadaki cinler olduğunu anlatmaları üzerine adaya 'cin yaptı' manasına gelen 'sawwa ginn' adı verilir. Bir diğer rivayette de 'sebaginn', '7 cin' olarak geçer. Bir başka rivayete göre ise Hz. Süleyman (King Solomon) dünyanın sonu addedilen bölgeyi hapishane olarak kullanır. Bir süre sonra mahpuslar bölge insanı Becelilerle oturup yerleşirler ve bölgeye 'hapishane' anlamında 'Sujun' adını verirler (Bloss, 1936: 273).

Tarih öncesi dönemden itibaren Nil Nehri'nin ilk şelalesinden başlayıp altıncı şelaleye, bugünkü Hartum'a kadar olan bölge Nübye, bu bölgede yaşayan topluluk ise Nübyeliler olarak adlandırılmıştır(kaynaklarda Nübeliler, Nübîler ve Nübyeliler gibi 3 şekilde de geçmektedir. Bu çalışmada Nübye kullanılacaktır).Nübye'nin Vadi El-Arap bölgesinde 2012'de tamamlanan kazılar sonucu bulunan çömleklerle beraber bölge tarihinin M.Ö 8300-8000 yıllarına dayandığı iddia edilse de mezarlık kalıntılarına göre en erken yerleşmenin M.Ö 3200 – 2500 yılları arasında Kerma adlı yerleşim olduğu düşünülmektedir (Bonnet, 2004: 5-7).

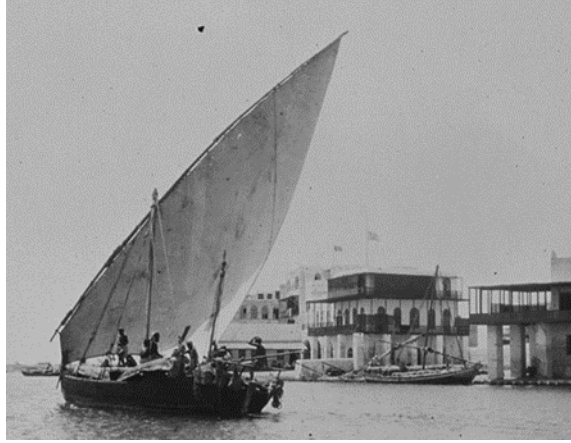
Yayılarak Kuş Krallığı'nı kuran Nübyeliler, M.Ö 3000-1600 yılları arasındaki kısa bağımsızlık dönemleri dışında Mısır hâkimiyetinde kaldılar; Mısır'ın zayıflamasıyla beraber Nübyeli kabile reisleri Napata'da Kuş Krallığı'nı yeniden kurdular. M.Ö 725-660 yılları arasında Mısır'ı da ele geçirip 25. Hanedanlık firavunları olarak hüküm sürdüler (Edwards, 2004). Mısır'ın Asurlular tarafından istilası ardından Perslerin de bölgeye gelmesi sonrası Napata bölgesine geri çekilen Nübyeliler, M.Ö. 590'lı yıllarda başkentlerini güneye, Nil'in doğu kıyısına, Meroe'ye taşıdılar ve Merâvî Kuş Krallığı'nı kurdular. Merâvî Kuş Krallığı M.S. 330 yılında Aksum Krallığı tarafından yıkılsa da krallığın çöküşünde Becelilerin yağma ve saldırıları büyük rol oynadı.

Kızıldeniz ve Nil Nehri arasında yaşayan Bece (Beja) kabileleri yahut diğer bir adlandırmayla Belemiler (Blemmyes), kökenleri bilinmese de konuştukları Bece veya Bedevi dilinin Kuşî kökenli olduğunun tespit edilmesi; bu halkın, bölgenin eski yerlilerinden olduğunun göstergesidir. Dahl ve Hjort-Af-Ornäs, antik referansların bölgedeki haydut ve yağmacılar olarak Nübyeliler ve Belemilerden; Roma kaynaklarının ise aynı şekilde Becelilerden bahsettiğini aktarmıştır. Yazarlar bu sebepten dolayı Belemiler ve Becelileri aynı topluluk olarak ele almaktadır (s. 476). Bu çalışmada Bece ismi kullanılacaktır.

M.Ö. 600'den sonra Nil havzasındaki kuraklık kabileleri oldukça dağınık yerleşmeye itmiştir; bu yıllardan M.Ö. 332'ye kadar Mısır ve çevresinin Pers İmparatorluğu tarafından ele geçirilmesi ve bu bölgede süregelen savaşlar da Nübye bölgesinin tarihi açıdan takibini zorlaştırmıştır.

Tarihi M.Ö. 3000'lere dayandığı düşünülen Sevakin'in Mısır ve Punt arasında yapılan ticarete güzergâh olarak kullanıldığı iddia edilse de bu konu hakkında yazılı bir kanıt bulunmamaktadır. Ancak M.Ö. 1000'li yıllarda Hz. Süleyman tarafından ticaret limanı olarak kullanıldığı, M.Ö. 600'lü yıllarda ise Beceli kabilelerin Sevakin ve çevresindeki Kızıldeniz limanlarını ticaret için kullanıldığı çalışmalarda geçmektedir (Salim, 1997: 65; Calia, 1997: 194; Dahl ve Hjort-af-Ornas, 2006: 476.).

Kızıldeniz ilk iki yüzyılda, bu bölgeye hâkim rüzgârların öğrenilmesi ve Sambuk adlı özel yapım teknelerin (Şekil 2) bu yıllar aralığında kullanılmaya başlanmasıyla Romalı ve Grek tüccarlar tarafından kullanılan bir rota haline geldi.

Şekil 2: Sambuk (Kate Ashley arşivi)

İlk defa 7.yy.da Hz. Osman döneminde Nübye bölgesine gelen Müslümanlar bölgedeki Hıristiyan Makarra Krallığı'nı yıllık vergi verecekleri, ticaret yapacakları ve Müslümanlara saldırmayacaklarına dair bir anlaşmaya bağladı. Anlaşmada, Dongolo'da inşa edilen mescide zarar vermeyecekleri ile ilgili maddeden yola çıkarak çalışmalar, Müslümanların bölgeye bu tarihlerde gelmeye başladıklarını belirtmektedir (Bozkurt, 2007: 222). Müslümanların bölgeye gelişiyle doğu Sudan topraklarındaki ve özellikle Allaki Vadisi'ndeki madenlerin aktif olarak kullanılması bölge limanlarını da (Şekil 3) hareketlendirdi. Müslümanların hac güzergâhı olarak özellikle Ayzab ve Sevakin'i tercih etmesiyle bu yerleşimler büyüdü. Ayzab'ın 15. yy.ın başında terk edilmesi neticesinde Sevakin bölgenin en önemli limanı konumuna yükseldi.

Portekiz'in XV. yüzyıl sonlarından itibaren Kızıldeniz'de aktif rol oynaması Osmanlı Devleti için Kızıldeniz kıyılarının önemini bir kat daha arttırdı. Yemen Beylerbeyi Özdemir Paşa'nın Habeşistan Seraskerliğine atanmasıyla Sevakin sancak olarak kabul edilip 10 Nisan 1554'te Mısır'a bağlandı. 5 Temmuz 1555'te Sevakin merkez olmak üzere Habeş Beylerbeyliği resmen tesis edildi ve beylerbeyliğine Özdemir Paşa atandı.

Beylerbeyi, 17.yy.da Masavva'da Özdemir Paşa'nın yaptırdığı rivayet edilen paşa sarayında; görevlendirdiği kaymakam ise 500 kişilik maiyetiyle birlikte ikinci bir merkez olan Sevakin'de oturmaktaydı (Orhonlu, 1974: 88-89). 1701 yılından itibaren, Habeş eyaletinin müstakil eyalet yapısı ortadan kalktı, Cidde eyaleti ile beraber anılmaya başlandı (Orhonlu: 132).

Kavalalı Mehmet Ali Paşa 1805 yılında Mısır'da vali olarak göreve başladı; Kızıldeniz'deki limanların gelirleri için diplomatik yollarla Masavva ve Sevakin'i Mısır Hidivliğine bağlamaya çalıştı ve limanların Hidivliğe bağlanması durumunda devlete verilecek vergiyi arttırmayı taahhüt etti (Nour, 2006: 42). 1846 yılında bu limanlar Hidivlik yönetimine verildi ve iki sene süren bu devir değişikliği, Mehmet Ali Paşa'nın vefatı sonrasında 1848'de Sevakin ve Masavva'nın tekrar Cidde eyaletine bağlanmasıyla sona erdi.

Şekil 3: Kızıldeniz limanları ve önemli şehirler (Ahmet Cemal Dağ arşivi)

1854'de Nil Nehri ve 1857'de Kızıldeniz'de vapur şirketleri kurulmasıyla Süveyş'ten Sevakın'e, Cidde'ye, Masavva ve Yemen limanlarına; Sevakın ve Cidde arası hacıların geçişi için de seferler düzenledi (Nour, 2006:111). Ayrıca Kızıldeniz'in altından Cidde'ye ve buradan Sudan'ın çeşitli şehirlerine bağlanan telgraf hatlarıyla Sevakın Sudan'ın posta merkezi haline geldi (Kızıltoprak, 2010). Bu yıllarda köle ticareti ada için oldukça önemli bir gelirdi, ayrıca ada civarındaki tuzlalardan elde edilen tuz; fildişi ve sakız, Habeş'ten kahve, Sinhar'dan altın; tüy, deri, pamuk, susam yağı ve sığır Sevakın'den ihraç edilen mallardandı. Özellikle Amerika'daki iç savaş nedeniyle yeni kıtadan dünyaya ihraç edilen pamuğun azalması, Sudan'daki pamuk ihracatında artışa neden oldu. Avrupa'dan gelen şeker, mum, sabun, pirinç, kumaş ve metal malzemeler adadan Cidde'ye ve Afrika'nın çeşitli bölgelerine ulaştırılırdı.

1865'te Hidiv İsmail Paşa Sevakın ve Masavva'yı tekrar Hidivlik yönetimine bağladı. Kasım 1869'da açılan Süveyş Kanalı'nın açılmasından sonra İngiltere'nin Mısır ve Kızıldeniz çevresine olan müdahaleleri artması sonucu 1879 yılında Mısır'da Ahmed Urabi Paşa İsyanı çıktı. Böylece İngiltere kanal hisselerinin güvenliği bahanesiyle Eylül 1882'de Mısır'ı işgal etti; Mısır'ı ve ona bağlı Habeş (Sudan) topraklarını yönetmeye başladı.

Mart 1881'de Muhammed Ahmed b. Abdullah, Kordofan'da Mehdi olduğunu iddia edip gizlice taraftar toplamaya başladı ve Temmuz 1881'de hareketini alenen ilan etti. Mısır'daki karışıklık ortamında Sudan'ın tamamına yayılan Mehdi hareketi 1896 yılına kadar Sevakın hariç bölgede üzerinde hâkimiyet kurdu. 1896'da isyanı bastırmak için Kızıldeniz üzerinden Sevakın'de konuşlanan ve demiryolu inşa ederek Sudan içlerine ilerleyen General Herbert Kitchener komutasındaki İngiliz ordusu yapılan birçok savaş neticesinde açlık ve hastalıklar nedeniyle zayıflayan Mehdi taraftarlarını mağlup etti ve isyan bastırılmış oldu.

Sevakın limanı ticari olarak 20. yüzyılın başlarına kadar aktif kullanıldı, 1905 yılında adanın kuzeyine Port Sudan'ın liman kenti olarak kurulmasıyla ada önemini kaybetti;

bakımsızlık ve adanın iklimsel koşulları nedeniyle 1936 yılında tamamen terkedildi (Şekil 4).

Şekil 4: Sevakin, 1970(Edward S.- Durham arşivi)

3. Sevakin Adası'nın Mimari Özellikleri

3.1 Kentsel Doku Özellikleri

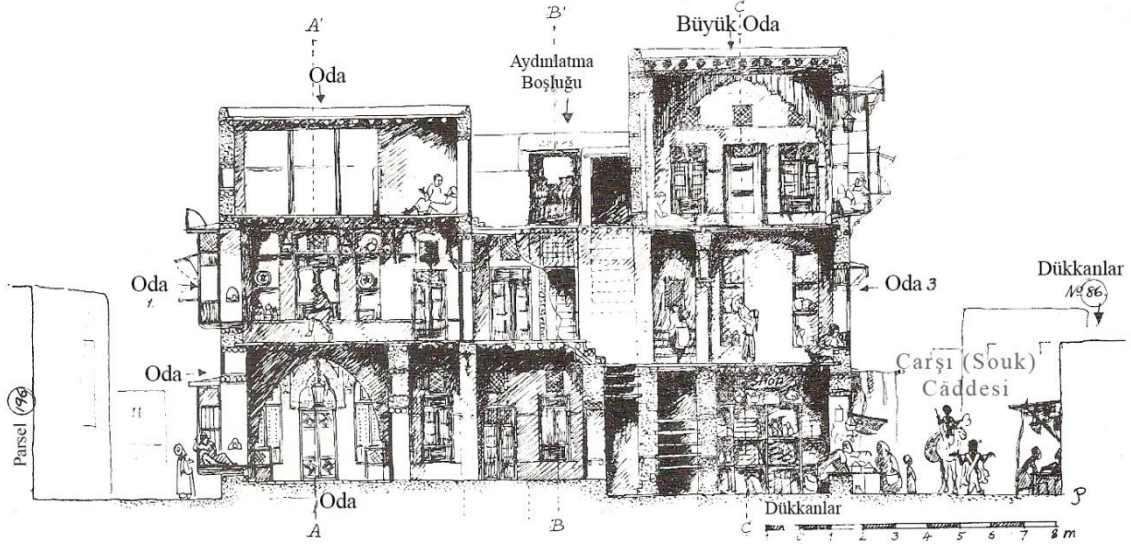
Yapılan arkeolojik kazılar sonucu ada yerleşmesinin 11.yy.a kadar uzandığı düşünülmektedir; bulgular bölgede yerleşmenin küçük baraka ve kulübelerle başladığını göstermektedir (Mallinson M. D., 2012: 376). Osmanlı yönetiminin Sevakin'e gelmesiyle derme çatma barakaların bulunduğu adada, mercan kayası bazı konutlarda yapı malzemesi olarak kullanılmaya başlandı, açık avlulu ve 1-2 katlı konutlar inşa edildi (Greenlaw, 1995). 19.yy.da ise yapı tipi değişerek 3-4 katlı yüksek yapılar ve konutlar inşa edilmeye başlandı. 1866 yılında adaya vali olarak atanan Mümtaz Paşa devrinde adadaki imar faaliyetleri arttı, birçok ev tamir edildi, genişletildi ve yeni evler inşa edildi. Özellikle Süveyş kanalının 1869'da açılmasından sonra hareketlenen Kızıldeniz ticaretiyle nüfusu artan Sevakin'de artan konut ihtiyacını karşılamak yüksek katlı yapılar inşa edilmeye başlandı ve adanın dokusu değişti (Greenlaw, 1995: 79).

19. yy.ın başlarında adaya gelen Avrupalı seyyahlar adanın bakımsız olduğunu ve harabe haline geldiğini tasvir etmekteydiler ancak herhangi bir kaynak belirtmemişlerdir. 1805'te adaya gelen Lord Valentia adayı neredeyse harabe halinde yine 19. yy.ın başlarında gelen adadaki 600 evden yaklaşık 3'te 2'sinin yıkıntı olarak tasvir etmişti (Greenlaw, 1995).

Tarihteki birçok İslam kentinde olduğu gibi Sevakin'de de merkezde camiler (Hanefi ve Şafi), vali ve yöneticilerin kullandığı yönetim binası (Beit el-Paşa) ve bu yapılara yol alan sokaklarda çarşılar bulunmaktaydı. Merkezden çevreye doğru yayılım gösteren sokaklar ve evler, serinlik ve gölge sağlamak amacıyla birbirine yakın olarak konumlanmıştı. Ada bu haliyle dairesel plana sahip yoğun bir yerleşme özelliği göstermekteydi (Şekil 5). Sevakin'in deniz seviyesindeki bir yerleşim olması, zeminin yumuşak ve zayıf karakterli olması sebebiyle adadaki evlerin tamamının giriş kotu sokak seviyesindeydi ve bodrum katları yoktu (Şekil 6).

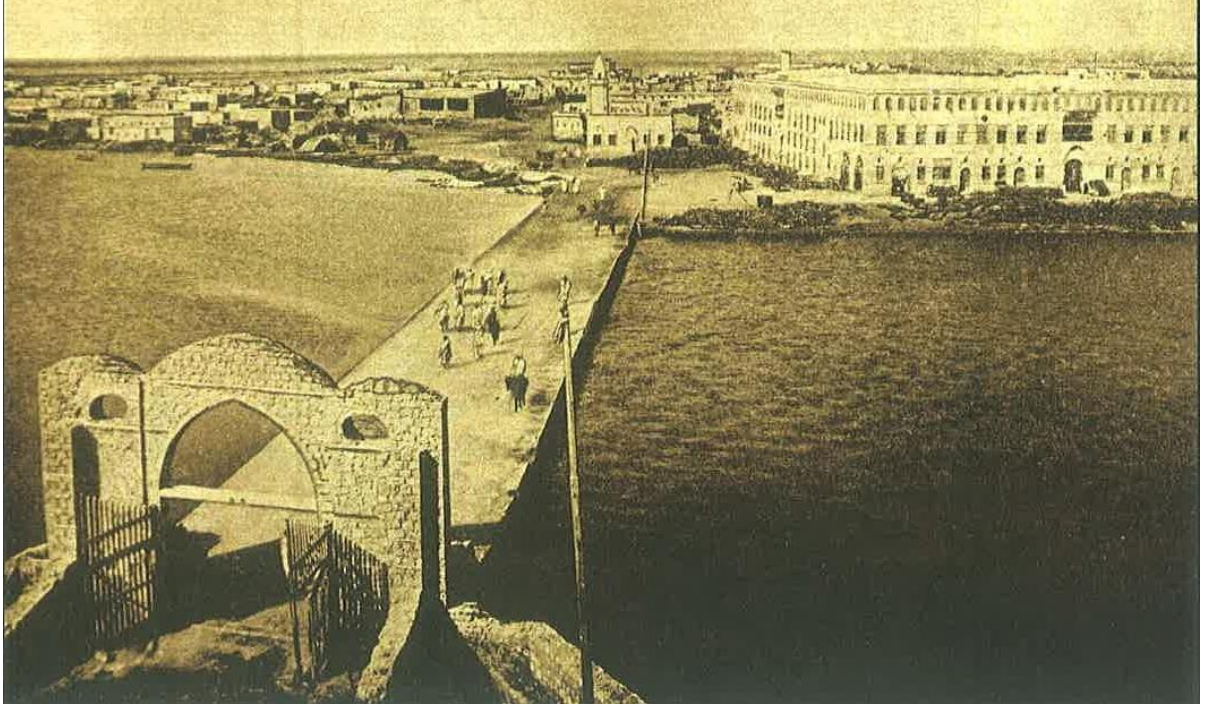

Şekil 5: Sevakin Adası, 1903 (Sudan National Museum)

Şekil 6: Hurşit Efendi Evinin kesiti (Greenlaw, 1995)

19. yy.da adanın kuzey batısına malların indirilmesi ve depolanması için büyük gümrük binaları; 1877 yılına kadar yalnız kayıklarla ve suyun sığ olduğu noktalardan yürünerek ulaşılabilen adaya, İngiliz General Gordon'un emriyle ada ile Geyf arasında bağlantıyı karadan sağlayan yol inşa edildi. Ayrıca ada girişindeki Şifa veya Gordon olarak anılan kapıdan (Şekil 7) adanın etrafını dolaşacak şekilde gümrük binaları önündeki gümrük meydanına gelen yol aksı genişletildi; meydanın kuzeyine doğru daralarak yarım daire şeklinde devam eden bu yolda resmi görevlilerin kullandığı binalar yer almaktaydı. Osmanlı döneminde Reşid Paşa veya Şifa Yolu olarak bilinen bu yol genişletildikten sonra Gordon Yolu olarak adlandırıldı.

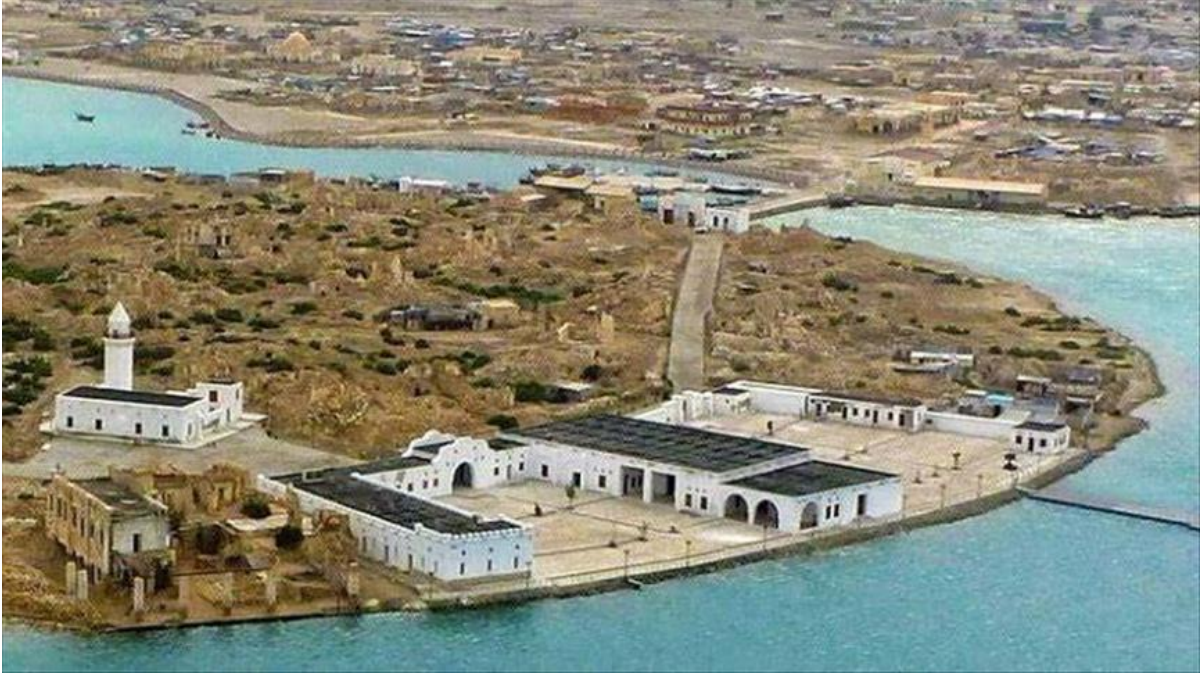
Şekil 7: Gordon Kapağı ve Gordon Yolu (Greenlaw arşivi)

Kitchener'ın isyanı bastırarak demiryolu inşasını tamamlamasıyla Sevakin'de ticaret tekrar canlandı ancak 1905 yılında İngilizler adanın 60 km kuzeyine Port Sudan adlı yeni bir liman kenti kurdu. Greenlaw Port Sudan'ın kurulma gerekçeleri olarak Sevakin'in girişindeki dar halici, ada çevresindeki suyun sığlığını, mercan kayalıklarını, adanın küçüklüğünü ve bu durumlardan dolayı büyük gemilerin adaya yanaşmalarının zorluğunu göstermiştir (s.12). 1910 yılında adadaki görevliler, 1922 yılına kadar ise postane, banka gibi resmi kurumların tamamı bu yeni limana taşındı. Sevakin'deki ticari faaliyetler 1936 yılına kadar devam etse de, terk edilen yapıların malzemelerinin sökülmesi ve gerçekleşen deprem kenti harabeye çevirdi (Şekil 8).

Şekil 8: Şafi Camii minaresinden Sevakin, 2018 (Ahmet Cemal Dağ arşivi)

Sevakin’de 1889’dan itibaren 10 senede bir ve daha şiddetli olarak yarım yüzyıl da bir gerçekleşen sismik hareketlerden en büyüğü 1938 yılında 5,8 şiddetinde gerçekleşti; 1921 yılında Masavva’yı yerle bir eden 5,7 şiddetindeki depreme benzeyen bu sarsıntı can kayıplarına da yol açtı (Alhassan ve diğerleri, 2007). Çoğu binanın çamur harcıyla birleştirilmiş gözenekli mercan kayalarından yapılmış olması ve bu malzemeleri korumak için yapıların dış duvarlarına sürülen kireç sıvasının dökülmesi neticesinde yapılar neme ve ısıca karşı dayanıksız hale geldi. Bina zeminlerinin deniz tuzu ve nem sebebiyle zayıflaması Mallinson’a göre çökmelerini kolaylaştırdı; binalara destek veren ahşap kerestelerin de bu tuzlu ve nemli ortamda zayıflaması ve çürümesi, yağın yağmurların binaların çatılarını çökertmesiyle ada terkedilmesinden sonra giderek harabeye dönüştü (s. 377). Greenlaw’a göre adanın doğu ucundaki evlerde 1950’lere kadar hala oturuluyordu (s. 58) ancak bu yıllardan sonra ada tamamen terkedildi. Günümüzde de TİKA tarafından restore edilen yapılar hariç ada harabe halindedir, halk Geyf’de ikamet etmektedir (Şekil 9). Her ne kadar fiziksel etkiler adanın değişimine sebep olsa da şehir dokusunun bozulmasındaki ana etkenin Port Sudan limanının kurulması olduğu unutulmamalıdır.

Şekil 9:TİKA tarafından restore edilen Hanefi Camii, gümrük binaları ve Gordon Yolu (sağdan sola doğru) url[2]

3.2 Anıtsal Yapılar

Adanın ayakta kalan en eski yapısı Greenlaw’a göre 13.yy.ın başlarında yapıldığı düşünülen Geyf’deki Macidi (Magedi) Camii’dir (s.13, 22). Nour, I. Selim zamanında ada dışına su depoları ve bir kale; sonrasında inşa edilen kalenin harabeleri üzerine bir kale daha inşa edildiğini iddia etmektedir (s. 69, 74) ancak herhangi bir kaynak belirtmemektedir. Adanın kuzey doğusuna adada bir benzeri bulunmayacak şekilde

neo klasik üslupta inşa edilen, Greenlaw'ın eserinde Mısır Bankası olarak geçen yapının ise yapım tarihi bilinmemektedir (s.84) (Şekil 10).

Şekil 10: Mısır Bankası, adaya bakan cephe(Edward S.- Durham arşivi)

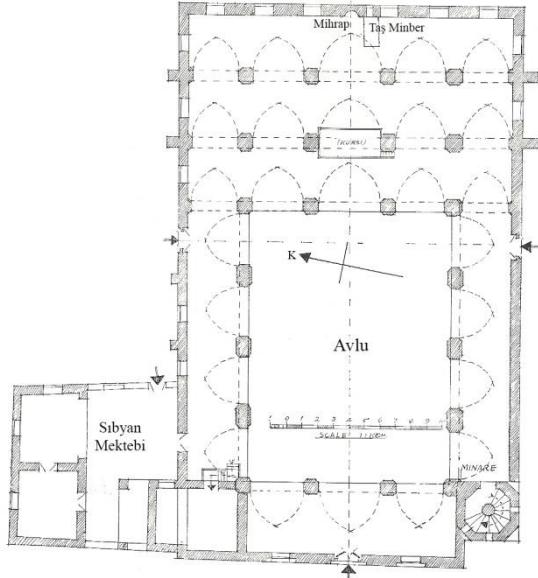
3.2.1 Kervansaray

Şennavi Bey tarafından adaya bağlanan yolun yanı başına, eskiden kervanlar tarafından malların indirildiği bölgede (Old Nuzl) 1881'de yapımı tamamlanan adadaki en büyük yapı olan kervansaray (Vakala/Wakala), kervansaray olarak kullanıldığı 10 seneden sonra adaya İngilizlerin gelmesiyle askeri ve resmi görevlilerin konaklamaları için kullanıldı. Ancak Port Sudan'ın inşasından sonra önemini kaybetti ve terkedildi.

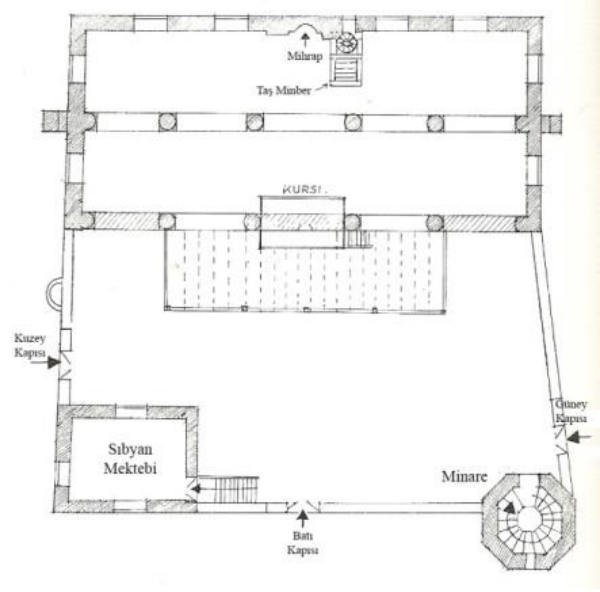

Şekil 11: Kervansarayın güneydoğu cephesi, 20. yy.ın başları (Kate Ashley arşivi)

Kervansarayın yılın günleri temsil edecek şekilde 365 odası olduğuna inanılsa da Greenlaw bu rakamın abartıldığını ve ancak 200 kadar odasının olduğunu belirtir (s. 78). Güneydoğudaki ana giriş kapısı üzerinde ada ve civarının en büyük muşarabiyesi yer almaktadır (Şekil 11). Konaklanacak odaların yanı sıra gelen mallar için depolama alanları, binek hayvanları için ahırların bulunduğu 3 katlı yapının ortasında geniş ve açık bir avlu bulunmaktadır (Şekil 12).

Şekil 14: Şafi Camii Planı (Greenlaw, 1995)

Şekil 15: Hanefi Camii (Greenlaw)

3.2.3 Hanefi Camii

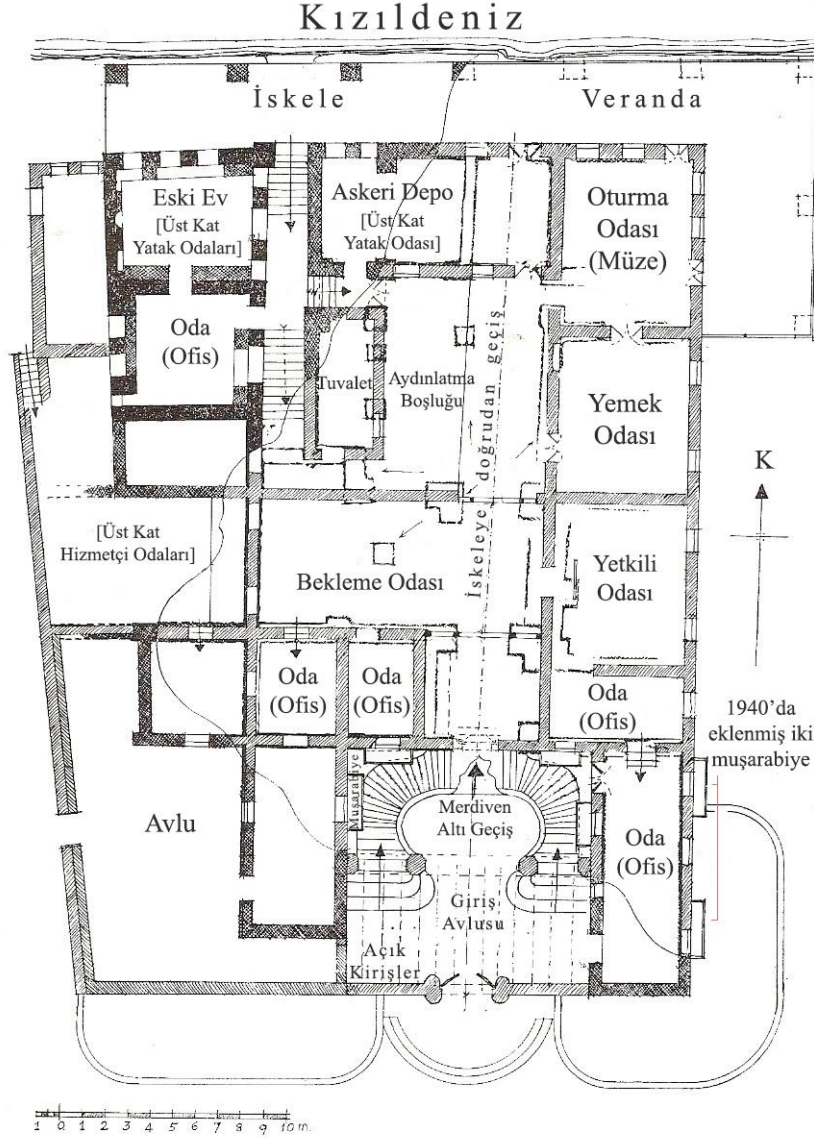
Yapım tarihi tam olarak bilinmemekle beraber Greenlaw Hanefi Camii'nin 16. yy.da yapıldığı düşünülmektedir (Greenlaw, 1995). Adanın kuzeyinde Gümrük Muhafaza Konağı'nın karşısında yer alan tek katlı yapı 22 x 23,3 m alanı kaplamakta, ortasında 11 x 19,6 m boyutlarında bir avlu bulunmaktadır (Şekil 15). Avlunun ortasında yerden 10 basamak kadar yüksekte ahşap bir müezzin mahfili vardır. Avlunun batısında iki katlı bir sıbyan mektebi yer almaktadır. Caminin güneyinde sekizgen yapıda inşa edilen taş külahlı minare 15,7 m yüksekliğindedir. Şafi Camii'ne göre daha sade bir yapısı vardır. TİKA tarafından yapılan restorasyonu 2011 yılında tamamlanmıştır. (Şekil 16).

Şekil 16: Hanefi Camii, 2018 (Ahmet Cemal Dağ arşivi)

3.2.4 Gümrük Muhafaza Konağı

İlk yapım tarihi bilinmemekle birlikte Rhodes'e göre 19. yy.dan önce (s.172), Bloss'a göre 1860 öncesinde giriş kapısı ve şimdiki halinin giriş katı inşa edilmiştir (s. 276). Gümrük Muhafaza (Muhafız) Konağı Greenlaw'a göre 1866'da Mümtaz Paşa tarafından genişletildi, ikinci kat eklendi ve vali ve emrindekiler için ofis vazifesi gördü (s. 73). 1930'da adadaki yapılardan toplanmış ahşap işçilikleri sergilemek adına bir odası müzeye çevrildi ve yıkılan binalardan getirilen muşarabiyelerin parçaları da burada sergilendi (Greenlaw, s. 74).

Şekil 17: Gümrük Muhafaza Konağı planı, parantezle belirtilenler ikinci kat kullanımı göstermektedir. (Greenlaw, 1995)

Girişin karşısında sağda ve solda olmak üzere üst kata çıkan iki dairesel merdivenin benzeri adada yoktur. Yapının girişinde sol duvarda İngilizlerin savaş anısına duvara yerleştirdikleri 4 metal levha vardır. Kapalı bir avluyu çevreleyen yapının 2 katında da askerlerin kullanımı için yatak odaları ve ofisler bulunur ancak yapının giriş kapısı, merdivenleri ve levhalar hariç diğer bölümleri günümüze ulaşmamıştır (Şekil 17). Yapı TİKA tarafından restore edilmektedir (Şekil 18).

3.2.5 Gümrük Binaları

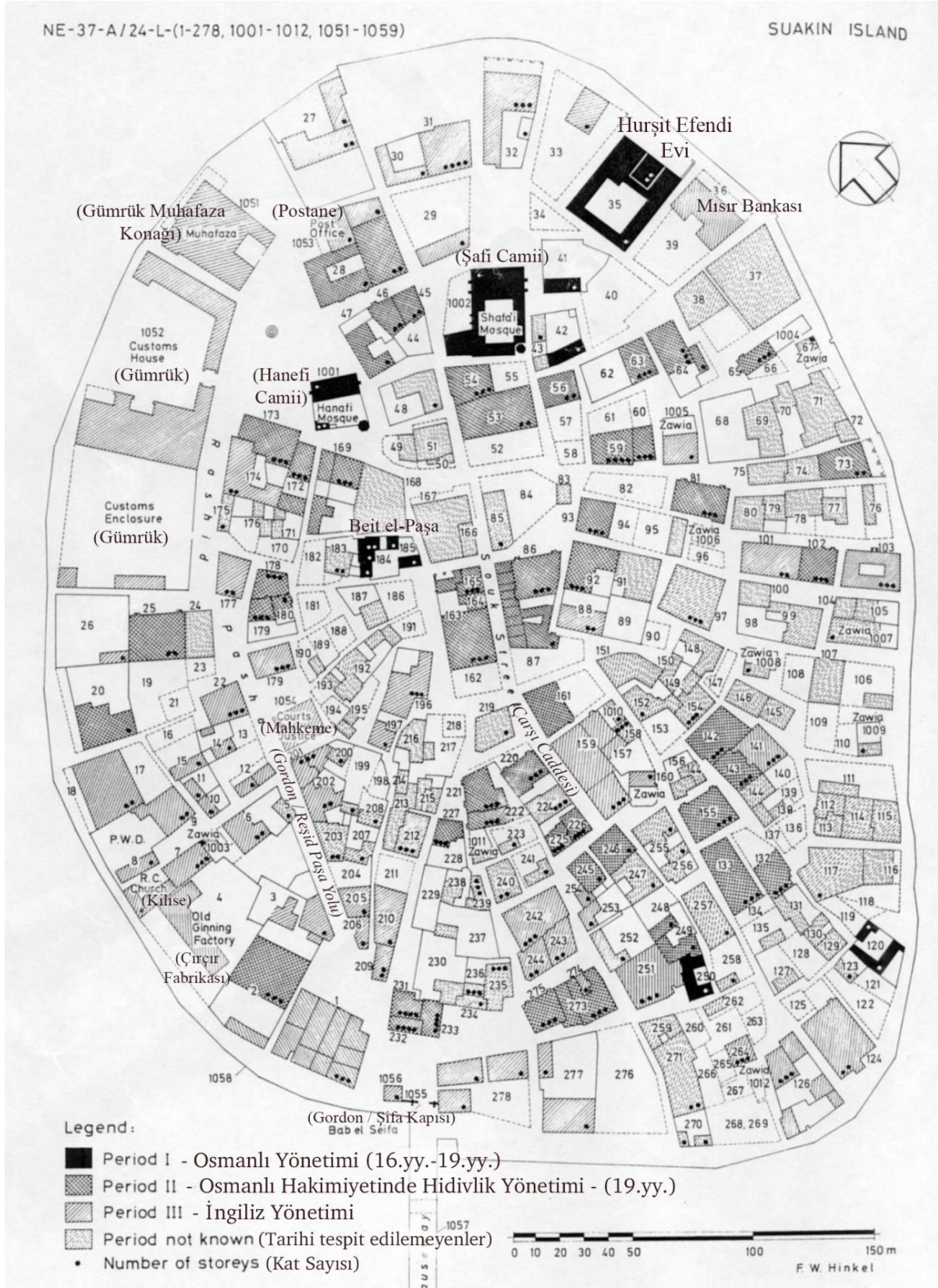
Rhodes (2011), gümrük binalarının 1866 yılında inşa edildiğini iddia etmektedir ancak herhangi bir kaynak belirtmemektedir (s. 168). 1854 tarihli arşiv belgesine göre hükümet konağı, gümrük ve mahzenin tamiri için ödenek talep edilmektedir, ancak burada geçen gümrüğün bahsi geçen binalardan biri olup olmadığı net değildir:

Şekil 18: Gümrük Muhafaza Konağı (Kate Ashley arşivi)ve restorasyonu, 2018 (Ahmet Cemal Dağ arşivi)

“..Sevâkin Kâ'im-i Makâmlığı'nın hükûmet konağı muhtâc-ı ta'mîr olmasıyla bu taraftan verilen me'zûniyete binâ'en mezkûr konak ile gümrük ve mahzenin ta'mîrâtının lüzûm-ı hakîkîsi cihetiyle müceddeden inşâ olunan bir iskelenin masârıfı yirmi bir bin dört yüz bu kadar kuruşa bâliğ olmuş olduğundan...” COA, MVL.341/103, 4 Ramazan 1270 / 31 Mayıs 1854-Çarşamba.

Tek katlı ve geniş avlulu inşa edilen iki gümrük binasında depolar, dükkânlar ve resmi görevliler için odalar bulunmaktaydı (Şekil 9).

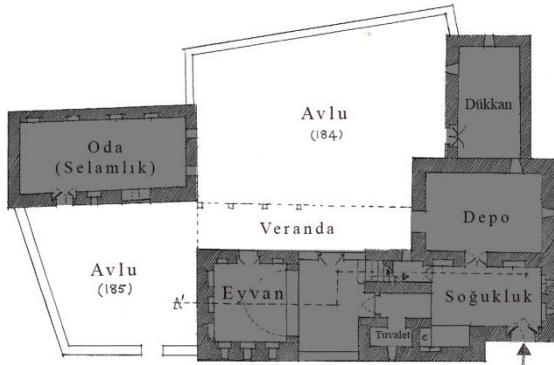

Şekil 19: Hinkel haritasına göre Sevakin Adası (Hinkel arşivi)

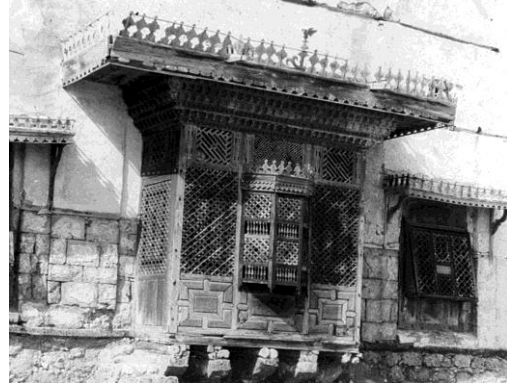
3.3 Evler

3.3.1 Plan Özellikleri

Yabancı kaynaklarda yapılan dönemlendirmeye göre ada mimarisi 3 döneme⁴ ayrılmıştır: Osmanlı'nın adaya gelişinden sonra 18.yy.a kadar olan ilk dönem evleri, 1-2 katlı ve açık avlulu olarak inşa edilmişti (Hinkel, 1976; Greenlaw, 1995)(Şekil 19). Dükkân, odalar ve baş odanın (diwan) avluyu çevrelediği bu erken dönem plan tipinde yalnızca ev halkının kaldığı odalar ikinci bir kat oluşturularak üst kata konumlandırılmıştı. Eyvanın içinde sokağa doğru uzanan en az bir muşarabiye mevcuttu. Bu plan tipinin ve adanın da ilk konut örnekleri 16. yy.da inşa edilen "Hurşit Efendi Evi" ve "Beit el-Paşa"dır (Şekil 20). 19.yy. ve sonrasında inşa edilen yapıların çoğu ise 3-4 katlı, avlusuz, kapalı iç avlulu veya avlu kenarında inşa edilmişti.

Şekil 20: Beit el-Paşa planı (Greenlaw, 1995)

Şekil 21: Hurşit Efendi Evi muşarabiyesi (Kate Ashley arşivi)

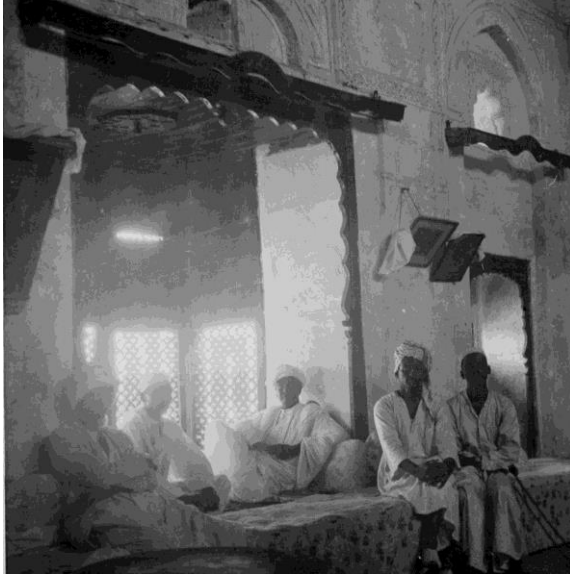
3.3.2 Cephe Özellikleri

Greenlaw'a göre adadaki evlerin en öne çıkan özelliği Doğu Hindistan'dan gelen tik ağacından yapılan Mısır'da "muşarabiye" Cidde ve Sevakin'de ise "roşhan" (roshan) adı verilen ahşap cumbalardı (Şekil 21).

Muşarabiye kelimesinin iki farklı kelimedenden türediği varsayılmaktadır. Bunlardan ilki yukardan bakılan yer manasına gel 'maşrafıye' (مشرفية) olup bu kelimenin de balkon, cumba anlamına gelen 'şurfe' (شرفة) kelimesinden türediği; ikinci olarak da yine cumba anlamına gelen 'maşrabiyyeden' (مشربية) geldiği düşünülmektedir (Dr. Hussam Fawzy Abdelhamid Elfeky, kişisel röportaj, Ocak 2019).

⁴Hinkel, Greenlaw ve birçok yabancı kaynakta mimari dönemler 3 periyoda ayrılmıştır: I.Periyot: Osmanlı Dönemi (18.yy.a kadar), II.Periyot: Mısır Dönemi (18.-19.yy.) ve III.Periyot: İngiliz-Mısır ortak yönetimi olarak ayrılmıştır. II. Periyot olarak adlandırılan dönem politik bir şekilde Mısır devri olarak geçmektedir. Hâlbuki Mısır Hidivliği 1923 yılına kadar Osmanlıya bağlı bir bölge olup henüz Mısır diye ayrı bir yönetim mevcut değildi. Ayrıca Sevakin yönetimi 19. yy.da Cidde ve Mısır Hidivliği arasında sürekli el değiştirmişti: 1846 yılına kadar ada Cidde yönetiminde kalmış, 1846-1848 seneleri arasında Mısır Hidivliği'ne verilmiş; 1848'den 1865 yılına kadar yönetimi tekrar Cidde eyaletine verilen Sevakin, 1865 yılından sonra Mısır Hidivliği yönetimine verilmişti (Orhonlu, 1974).

Evin çoğunlukla karşılıklı iki, bazen de üç yönden hava almasını sağlayan bu cumbalar doğal bir klima vazifesi görmekte, bunlar eve gölge, esinti ve özellikle mahremiyetin korunmasına olanak sağlamaktaydı (s. 21). Sevakin'de genellikle 3 veya 4 bölmeli olan muşarabiyelerin genişliği insanın içinde rahatça uzanacağı 2-2,4 m boyutlarında 3 m yüksekliğinde ve sokağa doğru 60 cm dışardaydı (Greenlaw, 1995: 21,103) (Şekil 22). Binaların sık dokuda ve bitişik nizamda yapılması, aynı sokakta karşı karşıya duran yapıların birbirlerine yakın olması sokaklara gölge sağlamakta ve denizden gelen esintiler için bu dar sokaklar dolaşım yolu vazifesi görmekteydi (Salim, 1997: 66).

Şekil 22: Beit el-Paşa muşarabiyesinin iç kısmı
(Greenlaw arşivi)

Şekil 23: Hürşit Efendi Evi (üstte) ve Beit el-Paşa bezeme örnekleri (Greenlaw arşivi)

3.3.3 Bezeme Özellikleri

Sevakin'de yapıların iç duvarlarına, kapı üzerlerindeki kemerlere; konutlarda özellikle sofa ve sofa kemerlerine çoğunlukla bitkisel motifler, geometrik desenler ve yerel özellikler taşıyan bezemeler alçı üzerine baskı tekniğiyle uygulanmaktaydı. Ayrıca 18.yy. Osmanlı tipi fistolu kemerlere, iç duvarlarda da kemerli nişlere rastlanılmaktaydı (Şekil 23). Cephede yer alan muşarabiyelerde ve pencere kepenklerinde geometrik dikdörtgenlerden oluşan ahşap işçilikler mevcuttu.

3.3.4 Yapım Sistemi ve Malzeme

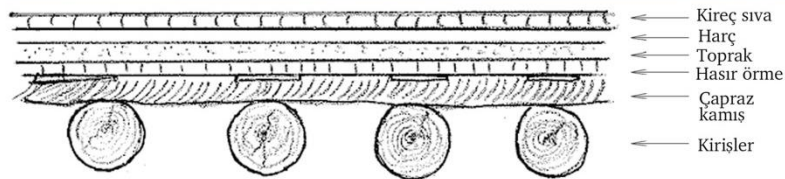
Osmanlı Devleti'nin Sevakin'e gelmesiyle beraber mercan kayası konut yapımında kullanılmaya başlandı, böyle inşa edilen evlerden ilki 16. yy.ın ilk yarısında Osmanlı yöneticilerinin kullanımı için yapılan Beit el-Paşa'dır (Breen ve diğerleri, 2011). Mercan kalkerlerinden yapılmış olan bu kayalar, adanın güneyindeki taş ocaklarından veya denizden çıkarılmaktaydı; hafif, gözenekli ve kolay kesilmesine olanak veren yapısı ile mercan kayaları, çamur harcı ile birleştirilerek kullanılmaktaydı (Salim, 1997: 69).

Bina duvarları iki kesme mercan kayası ve bu kayaların arasına doldurulmuş kil içinde moloz ve çakıl parçalarından oluşmaktaydı (Şekil 24). Bu şekilde inşa edilen duvarlar yaklaşık 1 veya 1,2 m’de bir ahşap çitalarla desteklenmekteydi. Yapıyı sıcak, nem ve yağmurdan korumak için ise dış yüzeyi kireçle sıvanmaktaydı. Kireç korumanın zarar görmesi neticesinde duvarlara erişen su yapının kolayca zarar görmesine neden olmaktaydı (Hansen, E. Preservation of Suakin: October-November 1972, 1973: 6).

Şekil 24: Mercan kayalarıyla inşa edilmiş duvar, 2018 (Ahmet Cemal Dağ arşivi)

Adadaki yapıların tamamı düz çatılı olarak inşa edilse de üst yüzeyi kullanılacak şekilde tasarlanmamıştı. Bu çatıların yapımı 1972 Unesco raporuna göre iç taraftan dış yüzeye doğru şöyle tarif edilmekteydi: “Kirişlerin üzeri ızgara şeklinde 2-4 cm kalınlığında, 2-2,5 m uzunluğunda ince kavak dallarıyla örülmekte, bunların üzerine palmiye yaprakları hasır gibi örülerek yüzey oluşturulmaktaydı. Bu yüzey 15 cm kalınlığındaki kil, moloz karışımı harç ile kapatılmakta üzeri de 1-2 cm’lik kireçle sıvanmaktaydı.” (Şekil 25) (Hansen, 1973: 7)

Şekil 25: Tavan detayı ve kesit, 2018 (Ahmet Cemal Dağ arşivi)

Sonuç

Sevakin Adası'nın M.Ö. 3000'lere dayandığı düşünülen yerleşim tarihinde Mısır ve Romalılar tarafından kullanılmış olduğu rivayetleri dışında çalışmalarda M.Ö. 600'lü yıllarda Beceliler tarafından kullanıldığı aktarılmıştır. Müslümanların Nübye bölgesine gelmesiyle yazılı eserlerde anılmaya başlanan ve seyyahların uğrak noktası olan Sevakin'in en erken yazılı tasvirlerine 14. yy.da ulaşılmıştır. 16.yy.'da kurulan Habeş Beylerbeyliği'nin merkezi tayin edilen Sevakin, Osmanlı Devleti'nin Portekiz ile Kızıldeniz'deki mücadelesinde stratejik bir ikmal noktasına dönüşmüştür. Cidde'nin karşısında yer alması sebebiyle hacıların geçiş noktası olarak tercih ettiği ada yoğun bir ticaret merkezine haline gelmiştir.

19. yy.da buharlı vapurların Kızıldeniz'de seferlere başlaması ve Süveyş Kanalı'nın açılmasının ardından artan ticaret ve refahla nüfusu yoğunlaşan adanın yönetimi için Osmanlı yönetimi altındaki Cidde Valiliği ve Mısır Hidivliği arasında rekabet yaşanmıştır. Bu dönemde birçok yatırım yapıldığı adaya Hükümet Konağı, gümrük binaları, Mısır Bankası ve Kervansaray gibi önemli yapılar inşa edilmiştir.

Mehdi İsyani sırasında Sevakin'de bazı yapılar hasar görmüş ve bu yıllarda adanın ticareti sekteye uğramıştır. Mehdi İsyani bahanesiyle 19. yy.ın sonlarında İngiliz işgaline uğrayan ve askeri karargâha dönüştürülen Sevakin ve çevresine bu yıllarda, askeri ve idari yapıların yanında askerlerin sevkiyatı için demiryolu inşa edilmiştir. İsyani sonrası İngilizler tarafından kurulan liman kenti Port Sudan'a taşınan idari kurumlar ve demiryolu neticesinde 20. yy.ın başlarından itibaren Sevakin'deki ticaret ve yerleşim yoğunluğu giderek azalmıştır. Terkedilen yapıların malzemelerinin sökülmesi ve zorlu iklim koşulları nedeniyle giderek harabe haline gelmiştir.

Adanın yerleşim tarihi ve mimarisini incelemeyi amaçlayan bu çalışma adanın mimari dokusunu, önemli yapılarını ve İngilizlerin işgaliyle beraber adanın geçirdiği dönüşümü incelemiştir. Çeşitli çalışmalar, kaynaklar, arşivler ve fotoğraflar taranarak yapılan araştırmalar neticesinde, İngiliz kaynaklarında Osmanlı yönetiminde bakımsız kaldığı ve 18.-19. yy.larda harap olduğundan bahsedilen Sevakin'in aksine bu yüzyıllarda daha da zenginleştiği görülmüştür.

Sonuç olarak günümüze moloz yığınları halinde ulaşmış olan Sevakin Adası'nın konutları ve anıt yapılarının ayağa kaldırılması bölgede önemli bir turizm, gezi rotaları üzerinde de önemli bir durak noktası olarak Sevakin Adası'nın değerlendirilmesini sağlayacak ve özellikle bölgenin mercan resifleriyle oluşturulmuş yapı teknolojisinin de gelecek kuşaklara aktarılması açısından önemli bir adım olacaktır.

Kaynakça

- Arkell, A. J. (1961). **A History of the Sudan: From the Earliest Times to 1821**, University of London, Athlone Press.
- Avcı, M. (2009). TDV İslam Ansiklopedisi. *Sudan*, 37, 458,459. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Benli, G., Yüksel, Y. D., & Ayan, S. *Sudan Suakin Adasındaki Osmanlı Eserleri Mimari Özellikleri ve 3 Boyutlu Belgeleme Süreci*. Mimarlık ve Yaşam, 237-252.
- Bloss, J. (1936). *The Story of Suakin*. Sudan Notes and Records 19.2 (s. 271-300).

- Bonnet, C. (2004). *Kerma. Sudan. Ancient Treasures*, 70-79.
- Bozkurt, N. (2007). TDV İslam Ansiklopedisi. *Nûbe*, 33, 222-223. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Breen, C., Forsythe, W., Smith, L., & Mallinson, M. (2011). *Excavations at the medieval Red Sea port of Suakin, Sudan*. Azania: Archaeological Research in Africa, 46(2), 205-220.
- Burckhardt, J. L. (1822). **Travels in Nubia** (2. b.). Londra: John Murray.
- Calia, M. (1997). *Suakin Memory of a City*, Environmental Design: Journal of the Islamic Environmental Design Research Centre, 1–2, 192–201.
- Dahl, G., & Hjort-af-Ornas, A. (2006). *Precolonial Beja: A periphery at the crossroads*. Nordic Journal of African Studies 15.4.
- Demir, U. (2014). *Haremeyn, Şam, Cidde, Habeş, Yemen, Hindistan ve Mısır ile İlgili Bir Takrir*. Osmanlı Araştırmaları(43), 301-339.
- Ebü'l-Fida. (1997/1417). **Tarihu Ebil Fida** (Cilt I). (M. Deyyub, Dü.) Beyrut: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye.
- Edwards, D. N. (2004). **The Nubian past: an archaeology of the Sudan**. Routledge.
- el-Kalkaşendî. (1963). **Subhü'l-a'şa fi sinaati'l-inşa** (Cilt V). Kahire: El Müessesetü'l-Mısriyyeti'l-Am.
- El-Mesudi. (1964). **Murucü'z-Zeheb ve Maadinü'l-Cevher**. (M. M. Abdulhamid, Dü.) el-Mektebetü't-Ticaretü'l-Kübra.
- el-Ömeri. (1988). **Mesalik El-Absar fi Memalik El-Amsar**. (F. Sezgin, Dü.) Frankfurt: Institut für Geschichte der Arabisch-Islamischen Wissenschaften.
- Greenlaw, J.-P. (1995). **Coral Buildings of Suakin**. Kegan Paul International.
- Grohmann, A. (1997). *Sevâkin*. İslam Ansiklopedisi (Cilt X, s. 523-524). içinde İstanbul: MEB.
- Hansen, E. (1973). *E. Preservation of Suakin: October-November 1972*. Unesco.
- Hofheinz, A. (1997). *Sawakin*. Encyclopedia of Islam (Cilt IX, s. 87-89). Leiden.
- Kızıltoprak, S. (2010). **Mısır'da İngiliz İşgali: Osmanlı'nın Diploması Savaşı (1882-1887)**. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Kızıltoprak, S. (2018, Ocak 4). *Osmanlı Devrinde Kızıldeniz'in İncisi: Sevakin*. Beyaz Tarih <https://www.beyaztarih.com/ortadogu-tarihi/osmanli-devrinde-kizildeniz-in-inci-sevakin> adresinden alınmıştır.
- Koçyiğit, Ö. (2014). *From Sufi Movement to Statehood: The Mahdi Uprising in the Ottoman Sudan, 1881-1885*.
- Mallinson, M. D. (2012). *Nominating Suakin as World Heritage Site*. K. D. Hans Barnard (Dü.) içinde, *The History of the Peoples of the Eastern Desert* (s. 372-379). Los Angeles: Cotsen Institute of Archaeology Press.
- Mallinson, M., Smith, L., Breen, C., Forsythe, W., & Phillips, J. (2009). *Ottoman Suakin 1541–1865 AD—Lost & Found*. In *Frontiers of the Ottoman World*, 469-492.
- Nour, T. M. (2006). *Sevakin'de Türk-İngiliz Rekabeti*. İstanbul.

- Orhonlu, C. (1974). **Habeş Eyaleti: Osmanlı İmparatorluğu'nun Güney Siyaseti.** İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Özbaran, S. (2013). **Umman'da Kapaşan İmparatorluklar - Osmanlı ve Portekiz.** Tarihçi Kitabevi.
- Peacock, A. (2012). *Suakin: a northeast African port in the Ottoman Empire.* Northeast African Studies, 29-50.
- Phillips, J., & Smith, L. (2014). *Suakin and China.* China's Ancient Links to Africa World. Addis Ababa.
- Rhodes, D. (2011). *The nineteenth-century colonial archaeology of Suakin, Sudan.* International Journal of Historical Archaeology 15, 162-189.
- Salim, A. R. (1997). *Suakin: on reviving an ancient Red Sea port city.* Traditional Dwellings and Settlements Review, 63-74.
- Tanci, İ. B. (2004). **İbn Battuta Seyahatnamesi.** AS Aykut, Çev.İstanbul: YKY.
- The World Bank.* (2018, Aralık 22).
<https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=SD> adresinden alınmıştır.
- Utku, N. Ş. (2005). *Kızıldeniz'de denizcilik, ticaret ve yerleşim (VII.-XI. yüzyıllar).* İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Valentia, G. (1994). **Voyages and Travels to India, Ceylon, the Red Sea, Abyssinia, and Egypt in the Years 1802-1806.** Asian educational services.

İnternet Kaynakları

- [1]:<https://www.google.com/maps/place/Suakin,+Sudan/@19.1038993,37.3120339,10872m/data=!3m1!1e3!4m5!3m4!1s0x15d9d7aef65cd8b1:0x5d6e7b0f2c26cf9e!8m2!3d19.1040389!4d37.3292861>
- [2]:<https://www.google.com/maps/place/Suakin,+Sudan/@19.123651,37.337766,3a,75y,193.74h,90t/data=!3m8!1e2!3m6!1sAF1QipO7hHuNgOPgmtDrICcOgvpQrY0ASx0NNimijpNH!2e10!3e12!6shttps:%2F%2FIh5.googleusercontent.com%2Fp%2FAF1QipO7hHuNgOPgmtDrICcOgvpQrY0ASx0NNimijpNH%3Dw203-h114-k-no!7i3241!8i1829!4m5!3m4!1s0x15d9d7aef65cd8b1:0x5d6e7b0f2c26cf9e!8m2!3d19.1040389!4d37.3292861>

Lefkoşa Suriçi Tarihi Dokusu Kentsel Peyzajında Bir Yeşil Alan: “Yiğitler Burcu Parkı”

Yük. Peyzaj Mimarı Esra KÖKSALDI
Yakın Doğu Üniversitesi Mimarlık Fakültesi
<https://orcid.org/0000-0002-4006-2973>
koksaldiesra@gmail.com

Doç. Dr. Zihni Turkan
Yakın Doğu Üniversitesi Mimarlık Fakültesi
<https://orcid.org/0000-0001-5266-5192>
zihni.turkan@neu.edu.tr

Özet

Tarihi kent dokuları, geçmiş ile günümüz arasında bir bağ kuran kültür miraslarıdır. Tarihi süreç içerisinde gelişim gösteren bu alanlar, bir kültür mozaiği olarak günümüze ulaşmakta, kentlerin sahip olukları kimlik üzerinde önemli bir etki yaratmaktadırlar. Tarihi dokuların en önemli bileşeni olan yeşil alanlar ise dokuları doğayla buluşturup, yaşam katmaktadırlar. Tarihi dokuların kentsel peyzaj ile birlikte doğru planlama politikaları doğrultusunda korunmaları, sürdürülebilirlikleri ve geleceğe taşınabilmeleri için büyük önem arz etmektedir.

Kıbrıs'ın başkenti Lefkoşa da tarihi geçmişindeki uygarlıklar dönemlerine ait kültür mirasları ile çok zengin bir tarihi dokuya sahip olmuştur. Kentin merkezi durumundaki suriçinde yer alan tarihi doku, tarihindeki zengin peyzajını koruyamamış, günümüze neredeyse yeşilden yoksun bir şekilde ulaşmıştır.

Çalışmamızda, kuzey Lefkoşa suriçi tarihi kent dokusunda tek kentsel park niteliğiyle önemli bir yeşil alan olan Yiğitler Burcu Parkı konu edilmiş ve parkın oluşumu ile günümüzdeki durumu literatür taraması, yerinde gözlemler ve park çevresinde ikamet eden kişiler ile görüşmeler yapılarak irdelenmiştir. Parkın günümüzdeki durumuna dair sorunların ortaya konması sonucunda kullanılabilirliğini artırmaya ve korunmasına yönelik öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Lefkoşa, Suriçi, Tarihi doku, Peyzaj, Yiğitler Burcu Parkı

A Green Space in the Nicosia Walled City Historical Texture Urban Landscape: “Yiğitler Bastion Park”

Abstract

Historical urban textures and cultural heritages bridging the past and the present. Showing a development through the historical process, these spaces reach the present as a cultural mosaic, and have an important effect on the identity that cities possess. As the most important component of historical textures, green spaces bring together textures with nature, and give life to them. Preserving historical textures together with urban landscape with correct planning policies is of great importance for their sustainability and survival into the future.

Nicosia, the capital of Cyprus, has possessed a very rich historical texture with the cultural heritages from the periods of past civilizations. The historical texture in the walled city, which is in a central position, could not preserve the rich landscape in its past, and reached the present almost deprived of green.

In our study, Yiğitler Bastion Park, a green area, which is an important green area in the historical city texture of the northern Nicosia walled city, was the subject and the current situation of the park with the owner was examined through literature review, on-site observations, and interviews with people residing in park couples. Suggestions have been made to reveal the current milk problems of the park, increase availability and protect it.

Keywords: Nicosia, Walled city, Historical texture, Landscape, Yiğitler Bastion Park.

1. Giriş

Tarihi kent dokuları, kentlerin tarihlerindeki farklı dönemlere ait birçok mimari eser ve anıtlarla, geçmişini günümüze taşıyan birer kültür mirasçılarıdır. Tarihi süreçte, toplumların yaşam kültürlerinde, sosyal ve ekonomik yapılarındaki değişimlere bağlı olarak, bu dokularda gerçekleştirilen restorasyonlar, düzenleme çalışmaları ile yeniden kullanımlarla dokulara yaşam kazandırılmaktadır. Doğru ve bilinçli koruma politikalarıyla yapılan çalışmalar, dokulardaki özgünlüğü sürdürülebilir kılmakta ve dokunun gelişimine olumlu katkı sağlamaktadır (Freestone ve Nichols, 2004).

Tarihi kent dokularında bulunan yeşil alanlar, yer aldıkları dokuların tarihi kadar eski bir geçmişe sahip olarak dokulara yaşam veren, kentsel bütünün birer parçası niteliğindedirler. Yeşil alanlar, bu bölgelerde yaşayan insanların rekreatif ihtiyaçlarını karşılamak, insanların sosyalleşmesini sağlamak amacıyla oluşturulmuş alanlardır. Bunun yanı sıra yeşil alanlar buldukları dokulara; çevresel, ekonomik ve turizm açısından da büyük katkı sağlamaktadır. Tarihi dokularda yeşil alanları oluşturan kent parkları ise buldukları dönemin ihtiyaçlarına göre planlı bir şekilde yeniden biçimlenmekte ve düzenlenmektedirler (Stephenson, 1920).

Lefkoşa Türk Belediyesi tarafından park olarak belirlenen Yiğitler Burcu Parkı, Lefkoşa suriçi tarihi kent dokusunda yer alan ve Kuzey Lefkoşa'daki sur burçlarından yalnızca bir tanesi üzerindeki tek kent parkıdır. Park, gerek bu özelliği, gerekse kentin kuzey ile güneyi arasındaki sınır konumu niteliğiyle, suriçindeki yaşamda kullanım yanı sıra kent turizmi içinde önemli bir çekim alanı potansiyeli taşımaktadır. Parkın sahip olduğu bu değerler ve Lefkoşa suriçi kent parkları hakkında bilimsel bir çalışmanın henüz yapılmış olmaması araştırmamızı önemli kılmaktadır.

Çalışmamızın amacı, Kuzey Lefkoşa tarihi kent dokusunda önemli bir yeşil alan olan Yiğitler Burcu Parkı'nın oluşum ve gelişimi ile günümüzdeki sahip olduğu işlevini analiz etmek; bu kapsamda da suriçi tarihi kent dokusunun peyzajındaki yerini irdelemektir. Bu amaç doğrultusunda, parkın Kuzey Lefkoşa suriçi tarihi dokusundaki önemi ile günümüzdeki işlevselliğini ortaya çıkarmak ve daha aktif yaşam kazanması için öneriler sunmak hedeflenmektedir. Tarihi doku, kentsel ve kültürel peyzaj, kent parkları ile analiz çalışması amacıyla seçilmiş olan Yiğitler Burcu Parkı'nın günümüzde sahip olduğu işlevi ve önemi çalışmamızın kapsamını oluşturmaktadır.

Çalışmamızda, nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu kapsamda öncelikle çalışma konumuzun temelini oluşturan tarihi kent dokusu, kentsel peyzaj ve kültürel peyzaj kavramları ile ilgili literatür taraması yapılmıştır. Çalışmamız kapsamında incelemek üzere seçtiğimiz Yiğitler Burcu Parkı'nın tarihsel gelişimiyle ilgili bilgilere ulaşabilmek amacıyla; kitap, internet üzerinden araştırmalar, Lefkoşa Türk Belediyesi'nden ilgili görevliler ve park çevresinde uzun yıllardır ikamet eden beş kişi ile yaklaşık yarımşar saat süren görüşmeler yapılmıştır. Parkın günümüzdeki durumunu tespit için de alan çalışması kapsamında yerinde incelemeler, gözlemler ve fotoğraflamalar gerçekleştirilmiştir.

2. Tarihi Doku ve Kentsel Peyzaj

Tarihi kent dokusu; kentin oluşumunun başlangıcından itibaren güzümüze değin yaşamış olduğu tarihi süreçte farklı uygarlık ve medeniyetlerden geriye kalan yerleşme ve kalıntıların oluşturduğu alanlardır (Ahunbay, 2004). Bu alanlar, tarihsel dönemler içerisinde ortaya çıkan farklı üslup, tarz ve yaşam kültürlerine dair izler barındıran geçmiş ile günümüz arasında bir bağ kuran kültürel miraslardır.

Kentlerde hızla gelişen düzensiz yapılaşma, artan nüfus, sanayileşme, sosyal kültürel yapının değişmesi, ekonomik nedenler, koruma bilinciyle politikalarının yetersizliği gibi nedenler tarihi dokularda önemli ölçüde tahribatlar oluşturmakta, bozulmaları ve yok oluşu ortaya çıkarmaktadır. Bu olumsuz durumun önüne geçebilmek ve kültürel miraslarımızı gelecek kuşaklara bozulmadan aktarabilmek için koruma ve yenileme çalışmaları önem arz etmektedir. Koruma ve yenileme çalışmaları planlanırken tarihi doku çevresi ile bir bütün olarak ele alınmalı ve alanında uzman çeşitli meslek disiplinleriyle birlikte çalışılmalıdır (Kuban, 2000).

Günümüzde planlı ve yeterli koruma çalışması yapılmamış olan tarihi değere sahip kültürel miraslarımızın büyük çoğunluğunu görmek ve anlamlandırabilmek için soyut, cansız parçalar biçiminde minyatür şekilleriyle sergilendikleri sanat merkezleri ve müzeleri ziyaret etmekle yetinmek durumunda kalıyoruz. Oysaki korunmuş ve yenileme çalışmaları yapılmış olan tarihi dokular bizlere; bu alanları oluşturan sokakları, caddeleri, kamusal açık-yeşil alanları ve diğer tüm tarihi yapıları yerinde duran canlı birer eser olarak inceleme ve anlama şansı vermektedir.

Kentsel peyzaj; yoğun yapılaşma ve nüfus artışı sonucu kentlerde oluşan kitle ve beton yığınlarının çevresi ile birlikte ortaya çıkan peyzajdır. Sürdürülebilir, doğa ile uyumlu bir kentsel peyzaj, insanı doğayla yakınlaştırırken insan ilişkilerinin de gelişmesine fayda sağlamaktadır. Kentte yaşam süren bireylerin dinlenebilecekleri, vakit geçirebilecekleri, buluşma, toplanma gibi sosyal aktiviteleri gerçekleştirebilecekleri alanların varlığı, yaşamsal bir gerekliliktir. Kentsel peyzaj alanlarını; meydanlar, bulvarlar, yollar, kent parkları, rekreasyon alanları, gezinti yerleri v.b. açık yeşil alanlar oluşturmaktadır (Korkut ve arkadaşları, 2010).

Kültürel peyzaj; insanların doğayı tarım, yapı inşası, dinsel ve mitolojik anlamları içerecek kapsamda, çeşitli amaçlar doğrultusunda kullanarak biçimlendirmeleri olarak tanımlanmaktadır. UNESCO Dünya Miras Komitesi ise kültürel peyzaj kavramını, doğa ve insanın ortak eserleri şeklinde açıklar ve taşınır taşınmaz kültür varlıklarını içerebileceklerini vurgular. Bu alanlar, buldukları bölgelerin ekonomik, sosyal, kültürel ve yaşam biçimlerinin tarihsel süreç içerisindeki gelişim evrelerini yansıtır niteliktedir. Kentsel peyzaj ve açık yeşil alanlar kültürel peyzaj türlerinden olup insan müdahalesi sonucu belirli bir ihtiyaç doğrultusunda oluşturulmuş alanlardır (Kayın, 2012; Dinçer, 2013).

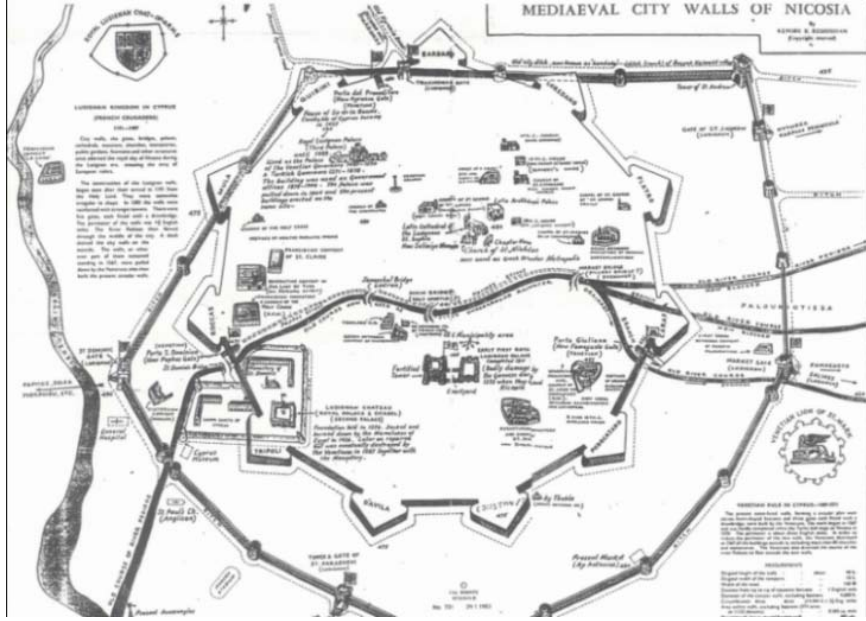
Tarihi kent dokularında peyzaj; kentsel ve coğrafi alanlar içerisinde var olan doğal yapının bir program ve plan dâhilinde oluşturulan düzenini ifade etmektedir. Bu alanlar insanların yerleşik düzene geçmeleriyle birlikte oluşum göstermeye başlamıştır. UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, tarihi kentsel peyzaj kavramını; doğal ve ekolojik bağlamdaki tüm yapı gruplarını ve açık alanlarını ifade eden, insan yerleşimlerini oluşturan, tarihi, coğrafik, bilimsel, estetik, sosyal ve kültürel açıdan önem taşıyan alanlar olarak açıklamaktadır. Bunun yanı sıra tarihi peyzaj, günümüz toplumlarına şekil verebilecek ve nasıl yaşadığımızı anlamlandıracak niteliğe de sahiptir (UNESCO, 2011).

Tarihi kent dokularında peyzaj planlama o bölgelerde yaşayan insanlar ile turistler açısından rahat dolaşım ve psikolojik açıdan iyi hissedebilecekleri alanlar oluşturabilmek amacıyla büyük bir önem taşımaktadır. Tarihi dokularda yeni yapılacak peyzaj düzenlemelerinde öncelikli hedefin, tarihsel süreç içerisinde oluşan ve gelişim gösteren yapısal-bitkisel peyzaj öğelerinin korunması ve yeni planlara dâhil edilmesidir. Planlama yapılırken dikkat edilmesi gereken bir diğer husus ise dokuda yer alan dini, sivil, askeri mimari eserler ile anıtlar, çevresiyle bütünsel olarak düşünülmeli ve düzenlemede kullanılacak tüm öğeler bu yapılar ve kent dokusunun sahip olduğu genel karakteristik özelliğiyle uygun olmalıdır.

Bu hususlar dâhilinde tarihi kent dokularında yer alan açık ve yeşil alanlar, günümüz ve gelecekteki ihtiyaçlar doğrultusunda sosyo-kültürel, turistik, ekonomik, sürdürülebilir, rekreasyonel ve kent halkının ihtiyaçları doğrultusunda yeniden planlanarak yaşama kazandırılmalıdır.

3. Yiğitler Burcu Parkı

Lefkoşa, ilk oluşumundan itibaren hep Kıbrıs'ın idari merkezi olarak yaşam bulmuş ve tarihindeki farklı medeniyetlerin mimari eserleri ile önemli bir tarihi dokuya sahip olmuştur. Kıbrıs'ın Lüzinyanlar döneminde (1192-1489) kent, beş kapılı bir surla çevrelenmiştir. Venedikliler döneminde (1489-1570) ise savunmaya yönelik olarak Lüzinyan suru yıkılarak kentin alanı küçültülmüş ve kent, 1567 yılında, 4800 m. çapında, dairesel yeni bir surla kuşatılmıştır (Balkan, 1998; Salvator, 2012; Turkan, 2008), (Şekil 1). Halen günümüzde Lefkoşa tarihi kent dokusunu çevreleyen bu surun, üç adet kapısı ve on bir adet burcu bulunmaktadır. Kapılar, adanın diğer kentlerinden Lefkoşa'ya ulaşım yönüne göre; Mağusa, Girne ve Baf kapıları olarak isimlenmektedir (Tuğun & Turkan, 2020). Burçlar ise kentin savunmasında görevli Venedikli komutanların isimleri olan *Podocataro (Sazlı)*, *Constanza (Bayraktar)*, *D'Avila (Kara İsmail)*, *Tripoli (Değirmen)*, *Roccas (Kaytaz Ağa)*, *Mula (Zahra)*, *Quirini (Cephane)*, *Barbaro (Musalla)*, *Loredano (Cevizli Derviş)*, *Flatro (Zeytinli)* ve *Graffa (Altun)* ile isimlendirilmişlerdir (Altan, 2006; Anonim, 1978). Günümüzde Lefkoşa'nın Türk ve Rum kesimleri olarak, kuzey ve güney yönlerde bölünmüş konumundan dolayı burçlardan beş adedi (Roccas, Mula, Quirini, Loredano, Flatro) Kuzey Lefkoşa'da, altı adedi de (Tripoli, D'Avila, Constanza, Podocataro, Graffa) Güney Lefkoşa'da yer almaktadır.

Şekil 1: Lefkoşa Lüzinyan (1192-1489) ve Venedik (1489-....) Surları
(K. K. Keshishian – Mediaval City Walls of Nicosia, 1959)

Yiğitler Burcu Parkı, Lefkoşa tarihi kent dokusunu kuşatan surun batı yönünde, Arabahmet Mahallesinde yer alan ve Osmanlı döneminde *Kaytaz Ağa*, günümüzde ise *Yiğitler* olarak isimlendirilmiş (Cosmescu, 2015), Roccas burcu üzerinde yer almaktadır. Park, halen kentin ayrıldığı sınır bölgesinde, askeri alan içerisinde bulunmaktadır (Şekil 2).

Yiğitler Burcu Parkı, kuzey Lefkoşa tarihi kent dokusu içerisinde yer alan tek kent parkıdır ve yaklaşık olarak 11.844,62 m² alanı kaplamaktadır. 1964 yılında Kıbrıs'ta başlayan Türk ve Rum toplumları arasındaki siyasi antlaşmazlıklar ve silahlı çatışmalar nedeni ile sınır ve askeri alan olan Yiğitler Burcu, otuz yılı aşkın bir süre sivil halkın erişimine yasaklanmıştır. 1990'lı yılların ortalarında, Lefkoşa Türk Belediyesi ile yapılan çalışmalar sonunda, Yiğitler Burcu, bir kent parkı niteliğinde halkın kullanımına açılmış; parkın bakımı, yenilenmesi gibi sorumluluklar Lefkoşa Türk Belediyesi'nin sorumluluğuna verilmiştir. Ancak parkın kenti bölen yeşil hatta bulunması ve birinci dereceden askeri alan olması nedeni ile kullanımı, akşam saatlerine kadar olmak üzere sınırlandırılmıştır. (Şekil 3).

Şekil 2: Yiğitler Burcu Parkı uydu görüntüsü (Google Maps - 2020)

Şekil 3: Yiğitler Burcu Parkı genel görünüm (Kıbrıs Otel - 2020)

Parka, yeni düzenleme ile Lefkoşa Türk Belediyesi tarafından; büfe, çocuk oyun ekipmanları, banklar, bitkisel ögeler ve çöp kovası, aydınlatma elemanı gibi donatı elemanları sağlanmıştır (Şekil 4).

Şekil 4: Yiğitler Burcu Parkı genel görünüm (Yazar - 2020)

Park içerisinde yer alan bitkisel ögelerin tamamına yakını (Servi ve Çam ağaçları), boyut ve biçimlerinden geçmiş yıllara ait tarihi ağaçlar olduğu anlaşılmaktadır. Parkın bitkileri, Lüzinyan Döneminden itibaren yeşil bir başkent olarak gelişim gösteren kentin tarihi kimliğini yansıtır niteliktedir (Gürkan, 2006). Bunun yanı sıra parka, Lefkoşa Türk Belediyesi tarafından yapılan düzenlemeler kapsamında yeni bitkisel ögelerin de eklendiği gözlemlenmektedir (Şekil 5).

Yiğitler Burcu Parkında yer alan ve işletme kiralaması Lefkoşa Türk Belediyesi'nin sorumluluğunda olan büfe, tarihi doku ile uyumsuz bir yapıya sahiptir. Parkın geçmiş yıllara göre aktif kullanımını yitirmesi, büfenin de kullanımını oldukça azaltmıştır (Şekil 6).

Şekil 5: Yiğitler Burcu Parkı bitkisel öğeler
(Yazar - 2020)

Şekil 6: Yiğitler Burcu Parkı büfe
(Yazar - 2020)

Parkta çocuk oyun elemanları yer aldığı dört farklı bölüm yer almaktadır. Kaydıraklar ve salıncaklardan oluşan oyun alanlarında zemin kaplaması bulunmamakta, oyun elemanları, çocuklar için risk teşkil eden mevcut toprak zemin üzerinde konumlanmaktadır. Oyun elemanlarının, günümüzde bakımsız ve oldukça yıpranmış olmaları, parkın gerekli bakımdan yoksun olduğunu göstermektedir (Şekil 7).

a) Çocuk oyun ekipmanları

b) Çocuk oyun ekipmanları

c) Çocuk oyun ekipmanları

Şekil 7: Yiğitler Burcu Parkı çocuk oyun alanları (Yazar - 2020)

Parkta bulunan ve tarihi doku ile uyumsuz malzemelerden imal edilmiş bank, aydınlatma öğeleri, çöp kovaları gibi donatı elemanları, yetersiz sayıdadır ve bakımsız, yıpranmış durumdadırlar. Ayrıca bu donatı elemanlarının estetik ve işlevsellik açılarından da yetersiz olduğu görülmektedir (Şekil 8).

a) Aydınlatma elemanları

b) Bank ve çöp kovası

Şekil 8: Yiğitler Burcu Parkı'nda yer alan donatı elemanları (Yazar - 2020)

Yiğitler Burcu Parkı'nın dolaşım alanları, işleve özel bir malzeme ile kaplanmamış, sıkıştırılmış toprak olarak bırakılmıştır. Parkta bulunan iki adet tuvalet, temiz kullanılmamak ve yetersiz bakım nedenleri ile kullanımları iptal edilmiştir (Şekil 9).

a) Toprak döşeme

b) Tuvaletler

Şekil 9: Yiğitler Burcu Parkı döşeme elemanları ve tuvaletler (Yazar - 2020)

Bölge halkından edindiğimiz bilgilere göre; Yiğitler Burcu Park alanı, halkın kullanımına açıldığı ilk yıllarda, konumundaki özelliği nedeni ile de gerek bölge halkı, gerekse turistler tarafından yoğun olarak kullanılmıştır. Ancak geçen süre içerisinde, gerekli bakım ve onarımdan yoksun kalması, akşam saatlerinden sabaha kadar kapalı olması ve konumundan kaynaklanan cazibesini yitirmesi nedenleri ile kullanımı azalmış, adeta atıl duruma gelmiştir (Yenidüzen, 2019), (Şekil 10).

a) Otlar ile kaplı oyun alanları

b) Çöplerin yarattığı kirlilik

Şekil 10: Yiğitler Burcu Parkı'nın kirliliği (Yenidüzen, 2019)

4. Değerlendirme ve Sonuç

Tarihi kent dokuları, kentlerin tarihsel süreç içerisindeki oluşum ve gelişimlerine ait yaşam biçimlerini, sosyal, ekonomik ve kültürel yapılarını yansıtan, tarihi içerisinde barındıran birer yaşayan canlı belge niteliğindeki değerlerdir. Tarihi dokularda yeşil alanların özenli ve planlı olarak gelişim göstermesi bu alanları doğa ile buluşturarak kent halkının fizyolojik ve psikolojik gereksinimleri doğrultusunda yaşam katmaktadır. Çalışmamızın konusunu oluşturan Yiğitler Burcu Parkı, Kıbrıs tarihinin farklı dönemlerinde yeşil bir başkent olarak gelişme göstermiş, ancak günümüzdeki küresel ısınma, su kıtlığı ve yeşile olan duyarsızlık nedenleriyle yeşilden yoksun Lefkoşa tarihi kent dokusu için büyük bir önem arz etmekte olan bir yeşil alandır. Bu önemle birlikte Lefkoşa suriçi tarihi kent dokusu için Yiğitler Burcu Parkı'nın sahip olduğu olumlu yönleri yapmış olduğumuz gözlem ve incelemeler sonucunda şöylece sıralayabilmekteyiz:

- Parkın Lefkoşa'nın suriçi tarihi kent dokusu içerisinde erişilebilir, merkezi bir bölgede yer alıyor olması ve suriçinde başka bir kent parkının olmaması,
- Parkın çevresinde kentin tarihi kimliğini yansıtan yapıların bulunması ve bu yapıların çeşitli amaçlar için kullanılması,
- Parkın turizme katkı sağlayabilecek konumda ve potansiyelde olması,

Parkın olumsuz yönleri ve bu alan için tehdit oluşturan unsurlar ise;

- Park alanının birinci dereceden askeri alan olması ve günün her saati kullanıma açık olmaması,
- Tarihi dokunun yaşam kültürünü yansıtacak etkinlik ve faaliyetlerin yapılmaması,
- Tarihi dokunun korunması ve yenilenmesi için yeterli bir koruma planının olmaması ve yapılan düzenleme çalışmalarında kültürel yeşil alanları ön plana çıkarmaya yönelik bir tasarım anlayışının hedeflenmemesi,
- Park içerisinde görsel ve çevresel kirlilik oluşturacak unsurların yer alması,
- Parkta yer alan donatı elemanlarının bakımsız ve işlevsiz olması,
- Alan içerisinde yer alan bitkisel öğelere yönelik gerekli bakım ve kontrolün yapılmaması,
- Bölge halkına tarihi değerlerin korunmasına yönelik bilincin verilmemesi ve bilinçsizliğin kötü kullanıma neden olması,

Kent parkları yalnızca kullanıcıların rekreatif ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla düzenlenmemeli, bu alanların kent yaşamında; eğitim çalışmaları, kültürel ve sanatsal etkinlikler, spor faaliyetleri, bilimsel çalışmaların gerçekleşmesi içinde önem arz ettiğinin bilincinde olunmalıdır. Özellikle tarihi kentler içerisinde yer alan parkları yeniden kullanıma kazandırmak için çok boyutlu olarak düşünüp planlamak ve düzenlemek gerekmektedir. Tarihi çevrelerin yenilenmesi, korunması diğer çalışmalara karşın çok daha fazla hassasiyet, titizlik ve ayrıntı gerektiren bir konudur. Bu kapsamda tarihi dokularda yer alan parkların kültürel değere sahip olduğu bilinci ile hareket etmek ve yapılacak çalışmalarda işlevsellik, estetik değerler göz önünde bulundurularak var olan kültürel peyzajı korumak önem arz etmektedir.

Yiğitler Burcu Parkı, gerek içerisinde halen var olan tarihi bitkileriyle, gerekse de sahip olduğu kültürel değeri nedeniyle doğru bir planlama ile korunması ve yeniden kullanıma kazandırılması gereken bir yeşil alandır. Parka dair yerinde yapmış olduğumuz gözlem ve incelemeler sonucunda yenilenmesine dair önerilerimizi şöylece sıralayabilmekteyiz;

- 1) Parkın tarihi doku ile uyumlu, ilişkili olacak biçimde yeniden planlanması ve kent parkı işlevinin kazandırılması için alanında uzman kişiler tarafından projeler hazırlamak,
- 2) Parkın kullanımını artırmak ve işlevini yerine getirmesini sağlamak amacıyla kullanım saatlerinde düzenleme yapılacak politikalar geliştirmek ve parkın bakım ve temizlik kontrollerinin düzenli bir biçimde uygulanmasını sağlamak,
- 3) Park içerisindeki etkinlik ve faaliyet alanlarını doku ile uyumlu olacak biçimde yeniden düzenlemek,
- 4) Bölge halkının kültürel mirasları korumasına yönelik bilinci geliştirecek çalışmalar düzenlemek,
- 5) Yiğitler Burcu Parkı'nın tüm yenileme çalışmalarının, yazılı ve görsel olarak arşivlenmesi

Sonuç olarak, kuzey Lefkoşa tarihi kent dokusunda tek park alanı olan Yiğitler Burcu Parkı'nın öneminin bilincine varıp, bu tarihi yeşil alanın, başkente ve tarihi dokusuna yakışır bir niteliğe kavuşturulup aktif kullanılması yanı sıra, hassasiyetle korunarak geleceğe aktarılmasını sağlamak amacıyla gerekli çalışmaların ivedilikle yapılması, ilgili tüm kurumlar ile Lefkoşa halkının ortak görevi olmalıdır.

Kaynakça

- Ahunbay, Z. (2004). *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*. Türkiye, İstanbul: Yapı Yayın (ISBN: 975-7438-38-3).
- Altan, Z. (2006). *Gizemli Kıbrıs*. Lefkoşa: Ateş Matbaacılık Yay.
- Anonim (1978). *Lefkoşa Şehri Müze ve Eski Eserleri*. Lefkoşa: Kıbrıs Türk Müzelerini ve Eski Eserleri Sevenler Derneği Yay.
- Balkan, E. A. (1998). *Tarihsel süreç içerisinde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinde Toplum ve Mimarlık*. Mağusa: D.A.Ü. Mimarlık Fakültesi Yay.
- Cosmescu, D. (2015). *Venetian Renaissance Fortifications in the Mediterranean*. (ISBN ebook: 978-1-4766-2018-3).
- Dinçer, İ. (2013). *Kentleri Dönüştürürken Korumayı ve Yenilemeyi Birlikte Düşünmek: "Tarihi Kentsel Peyzaj" Kavramının Sunduğu Olanaklar*. International Journal of Architecture and Planning, Cilt: 1, Sayı: 1, s.s:22-40.
- Freestone R., Nichols, D. (2004). *"Realising new leisure opportunities for old urban parks: the internal reserve in Australia"* Landscape and Urban Planning, Cilt: 68, Sayı: 1, s.s: 109 -120.

- Google Maps (2020). Sınır Parkı (Yiğitler Burcu Parkı). 4 Ağustos 2020 tarihinde [www.google.com/maps/place/S%C4%B1n%C4%B1r+Park%C4%B1+\(Yi%C4%9Fiter+Burcu+Park%C4%B1\)](http://www.google.com/maps/place/S%C4%B1n%C4%B1r+Park%C4%B1+(Yi%C4%9Fiter+Burcu+Park%C4%B1)) adresinden alındı.
- Gürkan, H. M. (2006). *Dünkü ve Bugünkü Lefkoşa*. Lefkoşa: Galeri Kültür Yay.
- Kayın, E., (2012). “Bir ‘Kültürel Manzara-Kültürel Peyzaj’ Ögesi Olarak Kırsal Yerleşimlerin Korunmasına Yönelik Kavramsal ve Yasal İrdelemeler”, Mimarlar Odası, Mimarlık Dergisi, Sayı: 367.
- Kıbrıs Otel (2020). Yiğitler Burcu Parkı. 20 Ağustos 2020 tarihinde <https://www.kibrisotel.com/wp-content/uploads/yigitler-burcu-park%C4%B1-4-870x555.jpg> adresinden alındı
- Korkut, A.B., Şişman, E.E., Özyavuz, M. (2010). *Peyzaj Mimarlığı*, Tekirdağ-Verda Yayıncılık, (ISBN: 978-605-88381-0-9)
- Kuban, D. (2000). *Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu*. Türkiye, İstanbul: Yem Yayınları.
- Salvator, A. L. (2012). *Kıbrıs'ın başkenti Levkosia*. (Y. Vur, Çev.). Lefkoşa: Galeri Kültür Yay.
- Stephenson, A., M. (1920). ““Old Town Park,” Harrodsburg, Ky.” Register of Kentucky State Historical Society, Cilt. 18, Sayı. 53, s.s. 47,49-58
- Tuğun, Ö. & Turkan, Z. (2020) Lefkoşa Tarihi Kent Dokusunda Geçmişten Günümüze “Girne Kapısı ve Çevresi”. *Yakın Mimarlık*. 3/2, 46-58. Online ID: <http://dergi.neu.edu.tr/index.php/yakinmimarlik/article/view/148>.
- Turkan, Z. (2008). *Lefkoşa Tarihi Kent Dokusunda Sarayönü Meydanı Oluşumu ve Gelişimi*. Lefkoşa: Işık Kitabevi Yay.
- UNESCO (2011). Recommendation on the Historic Urban Landscape, including a glossary of definitions. 17 Temmuz 2020 tarihinde http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=48857&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html adresinden alındı.
- Yenidüzen (2019). Lefkoşa'da Parklar Kirliliğe Boğuldu. 2 Ağustos 2020 tarihinde www.yeniduzen.com/lefkosada-parklar-kirlilige-boguldu-114492h.htm adresinden alındı.

Kent Mobilyası üzerine Bir Çalışma: Yakın Doğu Üniversitesi Kampüsü

Ozan Karaca

Yakın Doğu Üniversitesi Mimarlık Fakültesi

<https://orcid.org/0000-0003-2008-1402>

karacaozan94@gmail.com

Mine Kuset Bolkaner

Yakın Doğu Üniversitesi Mimarlık Fakültesi

<https://orcid.org/0000-0003-0309-1414>

mine.kusetbolkaner@neu.edu.tr

Selda İnançoğlu

Yakın Doğu Üniversitesi Mimarlık Fakültesi

<https://orcid.org/0000-0003-2379-8716>

selda.inancoğlu@neu.edu.tr

Buket Asilsoy

Yakın Doğu Üniversitesi Mimarlık Fakültesi

<https://orcid.org/0000-0002-2137-7670>

buket.asilsoy@gmail.com

Özet

Kent mobilyaları bir kentin kimliğini yansıtan ve kentsel mekanların yaşanabilirliğini artıran estetik ve konfor elemanları olarak tanımlanabilir. Kentsel yaşam kalitesini yükseltmek, rahat, güvenilir bir çevre yaratmak ve kullanıcı ihtiyaçlarını en iyi şekilde karşılamak bağlamında kent mobilyaları, kentin önemli öğeleridir. Bu öğeler tasarlanırken, kentin sosyal yapısı, kültürel, ekonomik ve mimari özellikleri göz önünde bulundurulmalıdır. Üniversite kampüslerinde de kent mobilyaları, gerek işlevsel, gerek mimari, gerekse estetik değerler bağlamında etkin rol oynamaktadır. Bu bağlamda bu çalışmada Yakın Doğu Üniversitesi kampüsü ele alınmıştır. Mevcut kent mobilyaları sınıflandırılarak değerlendirilmiştir. Kampüs içerisinde sanatsal objelerin varlığı kampüsün mekansal kimliğine önemli bir fayda sağlamaktadır. Çöp kutuları başta olmak üzere diğer kent mobilyalarında iyileştirmeler yapılması ise kampüsün tüm kent için oldukça önemli olan mekansal etkisine destek olacaktır.

Anahtar Kelimeler: kent mobilyası, kent kimliği, kampüs, kuzey Kıbrıs

A Study on Urban Furniture: Near East University Campus

Abstract

Urban furniture can be defined as aesthetics and comfort elements that reflect the identity of a city and enable the urban space to become livable. Urban furniture is an important element of the city in order to improve the quality of urban life, to create a comfortable and reliable environment and to meet the needs of the users in the best way. For designing these elements, the social, economic, cultural and architectural structure of the city should be considered and evaluated. Urban furniture plays an active role also in university campuses in terms of functional, architectural and aesthetic values. In this context, the Near East University campus is discussed in this study. Existing street furniture has been classified and evaluated. The presence of artistic objects in the campus provides a significant benefit to the spatial identity of the campus. Improvements to other urban furniture, especially trash cans, will support the spatial effect of the campus, which is very important for the entire city.

Keywords: urban furniture, urban identity, campus, north Cyprus

Giriş

Kentler her geçen gün gerek alansal olarak gerekse etki bağlamında büyümektedir. Bu kentsel büyüme süreci özellikle Sanayi Devriminden beri dünya bütününde artmaktadır. Fakat kentler çoğunlukla sorunlarıyla birlikte büyümektedir. Bu hızlı kentleşme faaliyetleri neticesinde doğal kaynaklar ve, ekosistemler zarar görmüştür. Sadece doğal kaynaklar değil, aynı zamanda kentsel çevrelerde yaşayan toplulukların sosyal yapısı da ciddi anlamda olumsuz bir süreç yaşamıştır (Asilsoy, 2011).

Diğer bir ifadeyle günümüzde kentlerin insanlar için önemi tüm dünyada her geçen gün artmaktadır. Özellikle Sanayi Devrimi sonrasında kentlerin büyümesi ivme kazanmıştır (Beyaz & Asilsoy, 2019; Marquez-Ballesteros ve diğ., 2019). Fakat bu hızlı büyüme çoğunlukla bütüncül olmayıp, kentleşmeye dair birçok çevresel ve sosyal sorunu da beraberinde getirmiştir (Kamruzzaman, Deilami, & Yigitcanlar, 2018). Söz konusu hızlı ve plansız kentleşme süreci neticesinde, ormansızlaşma, çevre kirliliği, doğal kaynakların tükenmesi, habitat alanlarının kaybı, bitki ve hayvan türlerin yok olması gibi tehlikeli konularla yüz yüze kalınmıştır (Asilsoy ve diğ., 2017). Dolayısıyla 1970'li yıllara gelindiğinde kentsel tasarım, kent ekolojisi, kent kimliği, kentsel yaşam kalitesi, kültürel miras alanları, kamusal açık ve yeşil alanlar gibi başlıklar, sürdürülebilir kentleşme kavramının önemli unsurları olarak, özellikle gelişmiş ülkeler başta olmak üzere, dünya genelinde kabul görmeye başlamıştır. Diğer bir ifadeyle mevcut sorunların çözümü adına, kentsel çevrelerin sürdürülebilir olması, mevcut kentsel gelişim politikaları kapsamında, dünya çapında kilit bir konu haline gelmiştir (Arbolino, Simone, Carlucci, Yigitcanlar & Ioppolo, 2018; Asilsoy, 2012; Asilsoy & Oktay, 2018).

Bu çerçevede bu çalışmada öncelikle kent kimliği ve kent mobilyası kavramları konusunda literatür taraması yapılmıştır. Ardından materyal ve yöntem açıklanmıştır. Daha sonra bulgular değerlendirilmiştir. Son olarak sonuç ve öneriler paylaşılmıştır.

Literatür Taraması

Kent Kimliği

Kentler oluşmaya başladıkları ilk günden itibaren sürekli bir değişim içinde olan mekânlardır. Kentlerin içinde buldukları sosyal yapı, dönemin ekonomisi ve gelenekleri bu değişim sürecinde önemli bir yere sahiptir. Hemen her dönemde sosyal ve ekonomik açıdan farklılıkları içinde barındıran kentler, aynı zamanda insanlar arasındaki ilişkileri şekillendiren mekânlardır.

Kentler yalnızca insanların barınma ihtiyaçlarını karşılayan yapılardan oluşmazlar. Toplu yaşam sonucu, birçok ortak gereksinim oluşur. Gelişmişlik derecesi, kültür yapısı veya yönetsel yatırımların etkisiyle kentler içinde bu ihtiyaçları karşılayan, nitesel ve nicesel düzeyleri zaman içinde ve mekan içinde farklılıklar gösteren, birçok yapılaşmış alan veya mekân doğar. Bu bağlamda kentlerin yerleşim dokusunu oluşturan yapılanmış ve yapılanmamış alanlar ‘kentsel mekânı’ oluşturur (Salama & Azzali, 2015; Faragallah, 2018). Bu kentsel mekanlar, insan yaşamıyla ilgili barınma, çalışma, eğlenme, dinlenme ve ulaşım gibi işlevlerin gerçekleştirildiği mekânların bütünüdür (Bulut ve diğ., 2008).

Bayrakçı (1989)’ya göre ise kent; içinde barındırdığı farklı varlıkların alanlarında bulunan ve işler durumda olan, birbiriyle ilişki içinde olan sistemlerin bütünüdür. Bu sistemler birliği kişilerin yaşam tarzı, toplum yapısı, kamusal, özel veya yarı özel mekânlar ile kentin doğası ve kentin tüm öğeleri olabilmektedir. Bütün bu özellikler ise kent açısından birer kimlik göstergesidir. Bu anlamda kent kimliği, geçmişten geleceğe uzanan bütün fiziksel ve kültür öğelerinin bir belirtisidir. Oktay (2002)’a göre ise kent kimliği, iyi bir çevre için temel hedeflerden biridir. İnsanlar, çevrenin bir kısmının, bireysel ve toplu olarak, kendilerine ait olduğunu ve o çevreye dair sorumlulukları olduğunu hissetmelidir. Kentsel düzeyde çevre, insanları kendilerini ifade etmeye ve katılmaya teşvik edecek şekilde olmalıdır.

Kent kimliğini tanımlayanlar ise genellikle kentlerin kendi iç dinamikleriyle birlikte tıpkı bir insan gibi bir kimliklerinin olduğunu belirtirler. Kent tasarımcısı Çöl (1998) kent kimliğini, ‘Kent imajını etkileyen, her kentte farklı ölçek ve yorumlarla kendine özgü nitelikler taşıyan, fiziksel, kültürel, sosyo-ekonomik, tarihsel ve biçimsel öğelerle biçimlenen, kentte yaşayanların ve onların yaşam biçimleriyle oluşan, sürekli bir gelişim içinde olan sürdürülebilir kent kavramını yaşatan, geçmişten geleceğe uzanan büyük bir sürecin ortaya koyduğu anlam yüklü bir bütünlük’ olarak tanımlamaktadır. Bundan dolayı, fiziksel çevrenin kurucu öğelerinden biri olan kent mobilyaları da kent kimliği içerisinde önemli bir yer tutarak belirleyici unsurların başında karşımıza çıkmaktadır. Bu durumun ortaya çıkması kent mobilyalarının fiziki konumları ile kentte yaşayan insanların algıladığı, bütün kentsel ilişkilerin olduğu mekanlarda bulunmalarından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle tutarlı bir kent kimliğinin oluşmasında kent mobilyalarının önemli bir yeri vardır (Bayramoğlu ve Özdemir, 2011).

Kent kimliğinin, tarihsel süreç içerisinde kentlerin her dönemini yansıttığı söylenebilir. Kent kimliği oluşumu; geçmişte oluşturulan öğeler, geçmişte oluşturulan öğelerin yeniden yorumlanması ve yeni öğelerin birleşiminden oluşan, bugünü de içine alan ve geçmişten geleceğe uzanan bir süreç olarak ifade edilebilir (Gül, 2013). Kent kimliği kente ait olan, o kenti diğerlerinden farklı kılarak o kente değer katan, o kente özgü unsurların oluşturduğu bir bütündür (Biral, 2007).

Kent kimliğinin oluşmasında etkili olan elemanlar, doğal, beşerî ve insan eliyle yapılmış çevreden kaynaklanan elemanlar olarak değerlendirilebilir (Önem ve Kılınçaslan, 2005). Anıtsal yapılar, coğrafi özellikler, tarihsel birikimler, doğal oluşumlar o kentin kimliğini oluşturan en önemli etkenlerdir fakat sadece bu özelliklerle kent kimliğini tanımlamak yetersiz kalabilir. Kentin kimliğini oluşturan ve bizlerin tüm duyularımızla algıladığımız kokular, sesler, renkler ve hissettirdiği duygular hafızalarımızdaki kent kimliğine katkıda bulunur (Karaaslan, 2010).

Kent Mobilyası

Kent mobilyaları, bir kente ait tüm açık alanlarda, kullanıcılarının belirsiz olduğu, birçok açık alan işlevine yönelik, çoğunlukla sabit hizmet ekipmanı ve yapıları olarak adlandırılmaktadır. Kent mobilyaları, kent kavramı ile birlikte, belirli bir süreç sonucu, kullanıcıların gelişen ve artan ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik öğelerden oluşmaktadır (Bingöl, 2017).

Kentsel tasarımda, özellikle görsel bir uyum içinde olan öğelerin düzenleri göz alıcı ve akılda kalıcı görüntüler oluştururlar. Bir kent imgesini tamamlayan öğeler olarak kentsel mobilyalar, ister işlevsel ister estetik değerleri açısından olsun, bir bütün olarak kentsel tasarım içinde aktif bir rol oynamaktadır. Kent mobilyalarını bir mekanın mimari özellikleri ile bütünleştirmek ve tasarlamak, onu kullanan insanların kabul edebilmesi açısından önemlidir. Ahenkli ve uyumlu bir şekilde tasarlanıp bir araya getirildiğinde oturma birimleri, çöp tenekeleri, tabelalar, aydınlatma üniteleri ve benzeri mobilyalar kent alanı üzerinde olumlu bir görsel etki oluştururlar. Bir şehri yansıtan veya tamamlayan iyi tasarlanmış kent mobilyaları, zaman içinde kentin sembolü olabilir (Ghorab ve Caymaz, 2015).

Yaşadığımız çevrelerde, sokak, yol, cadde ve meydanlar ile rekreasyon amaçlı genel ya da özel kullanım alanlarında yer alan konforun ve çevre kalitesinin bir sembolü durumundaki oturma, barınma, korunma, kuşatma, ulaşım, danışma, aydınlatma, iletişim, betimleme, oyun ve spor gibi temel aktiviteleri destekleyip güçlendiren ve toplumsal yaşamı kolaylaştıran, toplumun beğenisini kazanan peyzaj elemanları 'kentsel donatı' olarak adlandırılmaktadır (Bayramoğlu ve Özdemir, 2011). Kent mobilyaları, ülke ve şehirlerin kültürel özelliklerine bağlı olarak çeşitlenen donatı elemanlarıdır. Bu elemanlar, kent kimliği ve toplum hayatını kolaylaştırmak açısından çok önemli bir role sahiptir (Aksu, 2012).

Yıldızcı (2001) kent mobilyalarını, *oturma birimleri* (banklar, sandalyeler, grup oturma elemanları), *aydınlatma elemanları* (yol aydınlatıcıları, alan aydınlatıcıları), *işaret ve bilgi levhaları* (yönlendiriciler, yer belirleyiciler, bilgi iletişim panoları), *sınırlandırıcılar* (sınırlayıcılar, caydırıcılar, yaya bariyerleri, trafik bariyerleri), *su ögesi* (süs havuzları, çeşmeler), *üst örtü öğeleri* (duraklar, gölgelikler, pergolalar), *satış birimleri* (kiosklar, sergi pavyonları, büfeler), *sanatsal objeler* (heykeller), *zemin kaplamaları* (taş, ahşap, beton, asfalt, tuğla vb.), *oyun alanı elemanları* ve *diğer öğeler* (çiçeklikler, çöp kutuları, meydan saatleri, bitkisel öğeler, bisiklet park yerleri vb.).

Bayramoğlu ve Özdemir (2011) ise Donatı elemanı olarak tanımladıkları kent mobilyalarını, *sınırlayıcılar*, *oturma elemanları*, *çöp kutuları*, *işaret ve levhalar*, *heykeller*, *su öğeleri*, *örtü öğeleri* ve *aydınlatma elemanları* olarak sınıflandırmaktadırlar (Tablo 1).

Tablo 1. Donatı elemanları ve tasarım kriterleri (Bayramoğlu ve Özdemir, 2011)

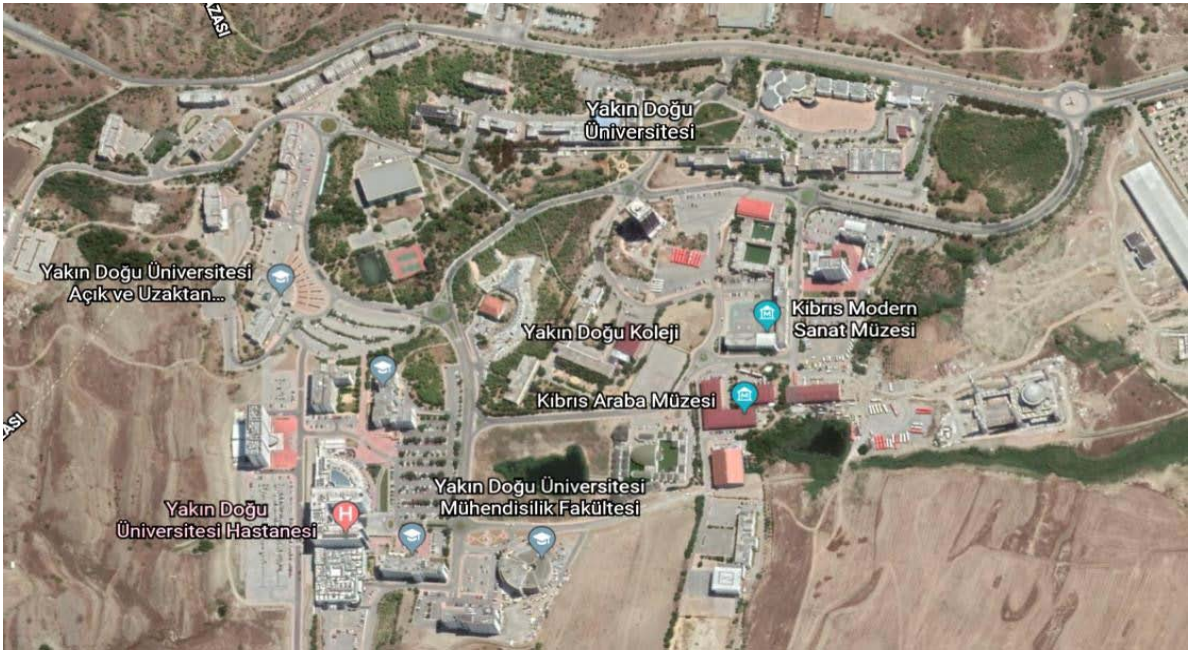
Donatı elemanları	Tasarım kriterleri
Sınırlayıcılar	-Kuşatma elemanları olarak duvarlar, paravanlar, demir ahşap parmaklıklar veya yeşil çitler olarak kullanılır. -Kuşatmanın kalitesi ve derecesi çevreye uygun olarak yapılmalıdır. -Tasarımda estetik ve fonksiyon prensiplerinin yanı sıra, psikolojik etkilerin de göz önünde tutulması gerekir(Yücel, 2006).
Oturma elemanları	-Boyutları, malzemesi ve tasarımı kullanıcıların fiziksel konforunu direkt etkiler, -Oturma elemanlarının uzunluğu kişi başına 60cm olmalı. -Oturma elemanları yol akışına engel olmamalı, yoldan 60cm içeride konumlanmalıdır (Yücel, 2006).
Çöp kutuları	-Çöp kutuları en çok ihtiyaç duyulan noktalara yerleştirilmelidir. -Çöp kutuları için en iyi yerler banklar ve telefon kabinleri gibi kent mobilyalarının yakınlıklarına ve önemli yapıların girişleri gibi insanları yoğun olarak kullandıkları alanlardır (Şişman ve ark., 2004).
İşaret ve levhalar	-İşaretler iyi derecede görülebilir olmalıdır. -Üzerinde gereksiz ve fazla bilgilerden kaçınılmalıdır. -Kullanılan bütün işaretler kolay ulaşılabilir ve uzun ömürlü olmalıdır (En az 7-10 yıl) (Yücel, 2006).
Heykeller	-Heykeller çoğu zaman kompozisyon tamamlayan elemanlar olarak görev almalıdır. -Zaman zaman mekân içerisinde simgesel ve kent kimliğini etkileyici anlamlar taşır (Öztürk, 2005)
Su öğeleri	-Meydanlar ve parklarda; şelaleler, su duvarları, su kanalları, durgun havuzlar, su tünelleri ve çeşmeler gibi su çeşitli şekillerde kullanılmalıdır (Yücel, 2006).
Örtü öğeleri	-Gölge sağlama, yağmurdan korunma, dinlenme, pasif rekreasyon ve mekana 3. boyut sağlama gibi fonksiyonları olmalıdır (Yücel, 2006).
Aydınlatma elemanları	-Aydınlatma elemanları alının içinde yer aldığı kent karakteriyle estetik açıdan uyum, verimlilik ve konfor koşulları göz önüne alınarak tasarlanmalıdır -Aydınlatma elemanları uzun yıllar çeşitli hava koşullarına dayanıklı olarak seçilmelidir. -Sağlamlık ve renk gibi fiziksel, mimari ve peyzajla uyum gibi görsel özellikleri göz önünde bulundurulmalıdır (Bulut ve ark., 2008)

Materyal ve Yöntem

Araştırmada yöntem olarak gözleme dayalı veri toplama ve sonrasında analize bağlı sınıflandırma kullanılmıştır. Çalışma alanında kullanılan kent mobilyaları kendi aralarında sınıflandırılmış ve mevcut durumları puanlanarak ortaya konmuştur. Kent mobilyalarının yoğunluğu, yerleşim yerleri, görsel nitelikleri, malzemesi ile estetik ve işlevsel özellikleri dikkate alınarak bir analiz yapıp tablo oluşturulmuştur.

Çalışma Alanı

Çalışma alanı KKTC Lefkoşa kentinde yer alan Yakın Doğu Üniversitesi kampüs alanıdır (Şekil 1). Lefkoşa- Girne anayolunun doğusunda, Lefkoşa- Boğazköy arterinin batısında, Lefkoşa merkezinin kuzeyinde bulunmaktadır. Yakın Doğu Üniversitesi gerek akademisyenler, gerek sağlık kadrosu, gerekse çalışanlar ve öğrencilerle birlikte göz ardı edilmeyecek bir nüfusa sahiptir. Ayrıca, Yakın Doğu Üniversite Hastanesi'nin yanısıra, büyük konferans salonları bulunmasından dolayı, zaman zaman farklı kalabalık etkinliklere ve toplantılara ev sahipliği yapmaktadır. Dolayısıyla günlük olarak ortalama en az 5000 kullanıcının etkileşim içinde olduğu kentsel bir alanı oluşturduğu ifade edilebilir.

Şekil 1: Çalışma alanı (Google Earth)

Yöntem

Yakın Doğu Üniversitesi açık ve yeşil alanlarındaki mevcut kent mobilyaları gözlem yapılarak veri toplanarak sınıflandırılmıştır ve buna bağlı olarak analiz amacıyla bir tablo oluşturulmuştur (Bkz. Tablo 3). Sınıflandırma, *çöp kutuları*, *aydınlatma elemanları*, *oturma birimleri*, *sınırlayıcılar*, *üst örtü öğeleri*, *sanatsal objeler*, *diğer öğeler* (çiçeklikler, çöp kutuları, meydan saatleri, bitkisel öğeler, bisiklet park yerleri vb) ile *zemin kaplamaları* olarak yapılmıştır. Her bir sınıflandırma için miktar, malzeme, ergonomi ve estetik açıdan ele alınarak 1 ile 4 arasında puanlama yapılmıştır. *1:kötü*, *2:orta*, *3:iyi* ve *4:çok iyi* olarak derecelendirilmiştir. Yapılan puanlamanın açıklaması aşağıdaki tabloda açıklanmıştır (Bkz. Tablo 2).

Tablo 2: Kent mobilyalarının değerlendirme kriterleri

Puan	Açıklama
1	Kullanılan malzeme kaliteli değil Ürün ergonomik değil Mobilyanın kampüs içerisinde miktarı yeterli değil Ürün estetik değil Ürünün mekana etkisi yetersizdir
2	Ürünün malzemesi yeterince kaliteli değil Ürün yeterince ergonomik değil Mobilyanın kampüs içerisindeki miktarı yeterli değil Ürün yeterince estetik değil
3	Ürünün malzemesi yeterince kalitelidir Ürün yeterince ergonomiktir Mobilyanın kampüs içerisinde miktarı yeterlidir Ürün yeterince estetikdir
4	Ürünün malzemesi oldukça kalitelidir Ürün oldukça ergonomiktir Mobilyanın kampüs içerisinde miktarı oldukça yeterlidir Ürün oldukça estetikdir Ürünün mekana etkisi oldukça yeterlidir.

Bulgular

Kampüs içerisinde, Ağustos 2020’de farklı günlerde toplam bir hafta içerisinde, yukarıda açıklanan yöntemle yapılan çalışmaya ait bulgular aşağıdaki tabloda yer almaktadır (Tablo 3).

Tablo 3: Yakın Doğu Üniversitesindeki kent mobilyalarının değerlendirmesi

Yakın Doğu Üniversitesi Mevcut Kent Mobilyaları			Puan
Çöp kutuları			1
Aydınlatmalar			3

Oturma elemanları		3
Sınırlayıcılar		3
Üst örtü öğeleri		2
Diğer Elemanlar		3
Sanatsal Objeler		4

			
Zemin kaplamaları	 		3

Yakın Doğu Üniversitesi tüm Kıbrıs'a hizmet veren hastanesi, konferans salonları, müzeleri ve hizmete hazırlanmakta olan modern sanat müzesi ile bir kampüs olarak gerek başkent Lefkoşa ile gerekse tüm kuzey Kıbrıs'la, kent kimliğine katkı bağlamında, yoğun bir etkileşime sahiptir. Kampüs içerisindeki açık ve yeşil alanların varlığının nicel ve nitel olarak desteklenmesi bu yoğun etkileşime olumlu yönde fayda sağlayacaktır. Mekansal olarak kampüsün kimliğinin iyileştirilmesi bu mevcut kentsel açık yeşil alanların, kent mobilyalarını da kapsayacak şekilde, yeniden ele alınmasıyla mümkün olabilir. Böylesi bir iyileştirme sadece kampüsün değil aslında tüm kentin faydasına olacaktır. Bu maksatla özellikle çöp kovaları tamamen yenilenebilir. Sanatsal objelerin ise son zamanlarda artırılmış olması oldukça önemli bir katkı yapmaktadır. Diğer bir ifadeyle heykeller vb. sanat objelerinin kampüsün açık ve yeşil alanlarına mekansal olarak sağladığı etki ortadadır. Diğer unsurların (üst örtü öğeleri, oturma birimleri vb.) da nicelik olarak artırılmaları ve nitelik olarak iyileştirilmeleri bu mevcut katkıyı pekiştirecektir.

Sonuç ve Değerlendirme

Bir kentin kimliğini oluşturan öğelerin belirlenebilmesi için doğru bir şekilde algılanması ve tanımlanması gerekir. Doğal çevre, toplumsal yapı, sosyo-kültürel yapı ve yapılaşmış çevrenin karşılıklı ilişkileri sonucu oluşan kent kimliği belirlenirken, bir bütün olarak ele alınması ve değerlendirilmesi gerekmektedir (Önem ve Kılınçarslan, 2005).

Kent mobilyaları ise bulunduğu kenti simgeler ve bazen o kent hakkında bilgi verir. Ayrıca bu donatı elemanları işlevsel olarak kullanımlarının yanı sıra toplumun yaşam biçimine bağlı olarak zaman içinde bir anlam ve değer kazanır. Bundan dolayı bu donatı elemanları kent kimliğine de katkı sağlar. Örneğin aşağıdaki görselde bir kampüsün (Sydney Teknoloji Üniversitesi-UTS) açık alanlarının kent mobilyalarıyla birlikte nasıl etkin kullanılabileceği anlatılmaktadır (Şekil 2).

Şekil 2: UTS kampüsünden bir görünüm (<https://www.uts.edu.au/>)

Özetle kampüsler de yarı kamusal alanlar olarak kentin önemli parçalarındandır. Kampüslerdeki açık ve yeşil alanların planlama ve tasarımı kimliğe sahip mekanlar oluşturabilmek adına oldukça önemlidir. Dolayısıyla bu alanların ele alınmasında kent mobilyalarının varlığı, olmazsa olmaz bir kavramdır. Aslında kent mobilyalarının kullanımı kentsel açık ve yeşil alanların etkinliğini artıracak bir araçtır. Diğer bir ifadeyle, kullanıcılar için hem estetik hem de işlevsel olarak çekim merkezi olabilecek çağdaş, ergonomik ve görsel açıdan doğru seçilmiş donatı elemanları, kent insanının yaşadığı çevreye olan aidiyet duygusunu da artıracaktır.

Kaynaklar

- Aksu, Ö. V. (2012). Kent Mobilyaları Tasarımında Özgün Yaklaşımlar. *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 2(6) , 373-386.
- Arbolino, R., Carlucci, F., Simone, L., Yigitcanlar, T., & Ioppolo, G. (2018). The policy diffusion of environmental performance in the European countries. *Ecological Indicators*, 89, 130–138.
- Asilsoy, B., A survey study on environmental consciousness in Famagusta, Asia Pacific International Conference on Environment Behaviour Studies (AicE-BSc 2011), 7-9 December 2011, Famagusta, North Cyprus.
- Asilsoy, B., Laleci S., Yıldırım S., Uzunoğlu K., Fuller Ö. (2017). Environmental Awareness and Knowledge among Architecture Students in North Cyprus, *International Journal of Educational Sciences*, 19 (2-3), pp. 136-143.
- Asilsoy B., & Oktay D. (2018). Exploring environmental behaviour as the major determinant of ecological citizenship, *Sustainable Cities and Society*, Volume 39C, 765-771.
- Bayrakçı, O. (1989). Kent Mobilyaları Tasarımında Kimlik Sorunu ve Kent Kimliği İçindeki Yeri Yayını. *Kamu Mekanları Tasarımı ve Kent Mobilyaları Sempozyumu* , (s. 75-77).
- Bayramoğlu, E., & Özdemir, B. (2011). Trabzon Kent Kimliği, Uzun Sokak Kentsel Donatı Elemanlarının Kent Kimliği Açısından Değerlendirilmesi. *Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*(12 (2)), 182-191.
- Beyaz, C., & Asilsoy, B. (2019). Knowledge of green buildings and environmental worldview among interior design students. *International Journal of Advanced And Applied Sciences*, 6(1), 29-36.
- Bingöl, B. (2017). Kent Mobilyalarının Kentsel Mekanlarda Kent Kimliği ile İlişkilendirilmesi: Isparta Kaymak Kapı Meydanı Örneği. *İleri Teknoloji Bilimleri Dergisi*, 193-202.
- Biol, G., (2007). Bir Kentin Kimliği ve Kervansaray Oteli Üzerine Bir Değerlendirme, *Arkitekt Dergisi*, Kasım-Aralık 2007, 514, 46-54.
- Bulut, Y., Atabeyoğlu, Ö., & Yeşil, P. (2008). Erzurum Kent Merkezi Donatı Elemanlarının Ergonomik Özelliklerinin Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma. *Tarım Bilimleri Dergisi*(14(2)), 131-138.
- Çöl Ş., (1998). 1 2019 tarihinde Kent ve Mimarlık: <http://www.solencol.com/b10.htm> adresinden alındı
- Faragallah, R. N. (2018). The impact of productive open spaces on urban sustainability: The case of El Mansheya Square–Alexandria. *Alexandria engineering journal*, 57(4), 3969-3976.
- Ghorab, P., & Yücel Caymaz, G. (2015). Evaluation of Street Furniture According to Basic Design Principles. *International Journal of Electronics, Mechanical and Mechatronics Engineering*(4(3)), 757-772.
- Gül, Ş., (2013). Kent İmajının Markalaşmaya Etkisi: Kahramanmaraş Örneği, T.C. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Karaman.
- Güner, E., (2015). Kent Kimliği İlişkisi Bağlamında Kent Mobilyaları Sultanahmet Meydanı Örneği, Mimarlık Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Arel Üniversitesi.

- Kamruzzaman M., Deilami K., Yigitcanlar T. (2018). Investigating the urban heat island effect of transit-oriented development in Brisbane *Journal of Transport Geography*, 66, pp. 116-124.
- Karaaslan, Ç., (2010). Tarihi Kentlerde Kimliksizleşme Sorunu ve Bir Çözüm Yolu Olarak Kentsel Canlandırma Projeleri, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Marquez-Ballesteros M-J., Mora-López L., Lloret-Gallego P., Sumper A., Sidrach-de-Cardona M. (2019). Measuring urban energy sustainability and its application to two Spanish cities: Malaga and Barcelona, *Sustainable Cities and Society*, Vol 45, pp. 335-347.
- Oktay, D. (2002). The quest for urban identity in the changing context of the city: Northern Cyprus. *Cities*, 19(4), 261-271.
- Önem, A., & Kılınçarslan, İ. (2005). Haliç Bölgesinde Çevre Algılama ve Kentsel Kimlik. *İTÜ Dergisi/A, Mimarlık, Planlama ve Tasarım*(4(1)), 115-225.
- Önem, A. B., Kılınçarslan, İ., (2005). Haliç Bölgesinde Çevre Algılama ve Kentsel Kimlik, *İTÜ Dergisi/a, Mimarlık Planlama ve Tasarım*, 4(1), 115-125, İstanbul.
- Öztürk Kurtaslan B., 2005. Açık Alanlarda Heykel-Çevre İlişkisi ve Tasarımı. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,18(1), 193-222.
- Sağlık, E., Kelkit, A., (2014). Kentsel Donatı Elemanlarının Peyzaj Mimarlığı Açısından İrdelenmesi: Çanakkale Kent Merkezi Örneği, 1. Uluslararası Kentsel Planlama-Mimarlık-Tasarım Kongresi, Kocaeli, Türkiye, 8-11 Mayıs 2014, ss.10231035
- Salama, A., & Azzali, S. (2015). Examining attributes of urban open spaces in Doha. *Proceedings of the ICE-Urban Design and Planning*, 168(2), 75-87.
- Şişman E. E., Yetim L. 2004. Tekirdağ Kentinde Donatı Elemanlarının Peyzaj Mimarlığı Açısından İrdelenmesi. *Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 5(1), 43-51.
- Yıldızcı, A. C. (2001). Kent Mobilyaları Kavramı ve İstanbul'daki Kent Mobilyalarının İrdelenmesi. I. Uluslararası Kent Mobilyaları Sempozyumu, Bildiriler Kitabı, İstanbul, 29-34.
- Yücel, G.F., 2006. Ege Mimarlık Dergisi, Kamusal Açık Mekanlarda Donatı Elemanlarının Kullanımı Yayını, (4) 59.